

**İSLÂM HUKUKUNDA
FÂSİD EVLİLİK VE HÜKÜMLERİ**

Rabia BAYHAN

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Doç. Dr. Yusuf ŞEN

2021

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA FÂSİD EVLİLİK VE HÜKÜMLERİ
(Fasid Marriage and It's Provisions in Islamic Law)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia BAYHAN

Danışman: Doç. Dr. Yusuf ŞEN

Bayburt

Eylül, 2021

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İslâm Hukuku’nda Fâsid Evlilik ve Hükümleri” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

.. / .. / 2021

İmza

Rabia BAYHAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, Yüksek Lisans eğitimim boyunca değerli bilgilerini bizlerle paylaşan, tezimin her aşamasında yönlendirici olan saygıdeğer danışman hocam; Doç. Dr. Yusuf ŞEN'e, fikirlerinden istifade ettiğim tez savunma jürimde bulunan hocalarım Prof. Dr. Davut YAYLALI'ya, Doç. Dr. Suat ERDEM'e ve çalışma boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli annem Bahar BAYHAN'a, babam Yaşar BAYHAN'a ve tüm diğer aile fertlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLÂM HUKUKUNDA FÂSİD EVLİLİK VE HÜKÜMLERİ

Rabia BAYHAN

Eylül 2021, 66 sayfa

İslâm Âile hukukunda Hanefî mezhebinin görüşleri etrafında şekillenen fesâd kavramı bu tezde evlilikler kapsamında ele alınmıştır. Hiçbir sonuç bağlanmayan bâtil nikâhların aksine fâsid nikâhların taraflar üzerinde sorumlulukları bulunmaktadır. Çalışma ile bu sorumlulukları barındıran fâsid nikâhların şartlarına, hükümlerine ve sonuçlarına yer verilmiştir. Tarafların biri için yükümlülük, diğeri için hak ifade eden bu sorumluluklar bir çok mağduriyetin önüne geçmektedir. Bu nedenle konu eşler ve çocuk açısından incelenmiştir. Çalışma sırasında fâsid kavramını teorik olarak kabul etmeyen Cumhûr ulemânın pratikte bu kavramdan faydalandıkları ve benzer hükümler verdikleri tesbit edilmiştir. Aynı zamanda Medenî Hukuktaki geçersiz evlilik akidleri ile de günümüz hukukunun İslâm hukukundan etkilendiği noktalar tesbit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm hukuku, âile hukuku, fâsid, bâtil, mutlak butlan, nisbî butlan, hükümsüzlük.

ABSTRACT

MASTER THESIS

FASID MARRIAGE AND IT'S PROVISIONS IN ISLAMIC LAW

Rabia BAYHAN

September 2021, 66 pages

The concept of fesad, which is formed around the views of the Hanafi sect in Islamic family law, is discussed within the scope of marriages in this study. Contrary to false marriages, which have no results, vicious marriages have responsibilities on the parties. With this study, the conditions, provisions and results of vicious marriages that contain these responsibilities were included. These responsibilities, which represent an obligation for one of the parties and a right for the other, prevent many grievances. For this reason, the subject was examined in terms of spouses and children. During the study, it was determined that the Cumhur ulama, who did not accept the concept of fâsid theoretically, made use of this concept in practice and gave similar judgments. In addition to these, invalid marriage contracts in Civil Law were also mentioned and the points where today's law was affected by Islamic law were determined.

Key words: Islamic law, family law, fasid, falsehood, absolute nullification, relative nullification, invalidity.

İÇİNDEKİLER

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	I
TEŞEKKÜR	II
ÖZ	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	VIII
ÖN SÖZ	1
GİRİŞ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

FESÂD-BUTLÂN NAZARİYESİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1. Fesâd Kavramı.....	7
1.1. Tanımı.....	7
1.2. İbâdâtta ve Muâmelâtta Fâsidlik.....	9
1.3. Muâmelât ve Münâkehâtta Fesâd Sebepleri.....	10
2. Butlân Kavramı	14
2.1. Tanımı.....	14
3. Fâsid-Bâtıl Ayrımı Hakkındaki Görüşler	15

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂH.....	17
1. Nikâhın Tanımı	17
2. Nikâhın Rükünleri	17
2.1. İrade Beyanı	18
2.2. Taraflar.....	18
3. Nikâhın Şartları	19
3.1. İn'ikad (Oluşum) Şartları.....	19
3.2. Sıhhat Şartları	22
3.3. Nefaz Şartları	26
3.4. Lüzum Şartları.....	27

4. Muharremât.....	27
4.1. Devamlı Evlenme Engelleri	28
4.2. Geçici Evlenme Engelleri.....	30
5. Muteberlik Bakımından Nikâh Çeşitleri	31
5.1. Sahîh Nikâh	31
5.2. Fâsid Nikâh.....	39
5.3. Bâtıl Nikâh.....	40
5.4. Mevkûf Nikâh.....	41
5.5. Gayr-i Lazım Nikâh.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA FÂSİD EVLİLİK, ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ.....	43
1. Fâsid Evliliğin Tanımı.....	43
2. Fâsid Evliliğin Hükümleri	44
2.1. Mehir	44
2.2. Neseb	44
2.3. Sıhrî Hısımlık	45
2.4. İddet	45
2.5. Nafaka.....	46
2.6. Cumhûra Göre Fâsid-Bâtıl Nikâhın Neticeleri.....	46
3. Fâsid Evliliğin Çeşitleri	46
3.1. Başkasının Nikâhı Altındaki Kadınla Evlilik.....	47
3.2. İddet Bekleyen Bir Kadınla Evlilik.....	47
3.3. İki Kız Kardeşle Aynı Anda Evlenmek	48
3.4. Üç Talakla Boşanmış Kadınla Yeniden Evlenmek (Hulle Nikâhı)	49
3.5. Farklı Dine Mensub Kişiyle Evlilik	51
3.6. Beşinci Kadınla Evlenmek.....	52
3.7. Müt'a Nikâhı ve Muvakkat Nikâh.....	52
3.8. Şahitsiz Evlilik.....	53
3.9. Gizli Nikâh.....	54
3.10. İkrâh ile Yapılan Evlilik	55
3.11. Muharremâttan Bir Kişiyle Evlilik	56
4. Medenî Hukukta Geçersizlik Nikâh Çeşitleri	56
4.1. Mutlak Butlân (Bâtıl).....	57
4.2. Nisbî Butlân (Fesâd).....	58

SONUÇ	59
KAYNAKÇA.....	61
ÖZ GEÇMİŞ.....	66

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

b.	: ‘oğlu’ anlamına gelen Arapça ‘bin’ kelimesi
Bs.	: Basım
c.c.	: Celle Celâluhû
EKEV	: Erzincan Kültür Eğitim Vakfı
H.A.K	: Hukûk-ı Âile Karanâmesi
Hz.	: Hazreti
İ.Ü	: İstanbul Üniversitesi
Mad.	: Madde
M.K	: Medenî Kanun
neşr.	: Neşreden
S.a.v.	: Sallalâhû Aleyhivesellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
trc.	: Tercüman
t.y.	: Tarih yok
öl.	: Ölüm Tarihi
vb.	: ve benzeri
v.dğr.	: ve diğerleri

ÖN SÖZ

İslâm hukukunda evlilik birliği kurulurken temel teşkil eden unsurlar ile akdin sıhhatini temin maksadıyla aranan şartlar birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrımın getirdiği hüküm farklılıkları da fıkıh âlimleri arasında ihtilaflara sebebiyet vermiştir. İn'ikâd şartlarındaki eksiklik ittifakla akdin butlanına sebep olurken, sıhhat şartlarındaki eksiklik ihtilaflı olarak bâtlı sayılmıştır. Bu ihtilafın sebebi, tezimizin temeli olan Hânefi mezhebinin fâsid-bâtlı ayrımıdır. Akdin sıhhat şartlarındaki eksiklik sebebiyle bir akdin ibtâl edilemeyeceğini düşünen Hânefi hukukçular tarafların evlilik neticesinde oluşması muhtemel mağduriyetlerini önlemek için akdin ifsâd edileceğine hükmetmişlerdir.

Çalışmamızda Hânefi doktrini içerisinde oldukça önemli bir yer kaplayan fesâd kavramını evlilik başlığı altında ele aldık. Tezde içerisinde, evliliğin tamamen geçersiz kılındığı ve tekrar kurulumunun mümkün olduğu durumlardan bahsettik. Mezheplerin ekseriyeti nikâh akdinde fâsid-bâtlı ayrımı yapmadığından konuyu genel itibarıyla Hânefi görüşleri üzerinden inceledik.

Çalışma ana hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, fesâd ve butlân kavramlarının sözlük ve terim anlamlarına yer verilmiştir. Bu kavramların İslâm hukukunun muâmelât ve ibâdât kısmındaki mana farklılıklarına değinilmiştir.

İkinci bölümde, tezin ana hattını oluşturmak adına nikâh kavramı ele alınmıştır. Konunun temelindeki fesâd kavramının daha doğru anlaşılması için de nikâhın in'ikâd, sıhhat şartları ile evlenme engelleri ve evlilik çeşitleri geniş olarak anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, fâsid evlilik akidleri, hükümleri, doğurduğu sonuçlar ve diğer mezheplerin bu evliliklere yaklaşımları ele alınmıştır. Aynı zamanda İslâm Aile hukukunda yer alan on bir fâsid evlilik çeşidi sonuçları ile incelenmiştir. Bu evliliklerin hali hazırda Medenî hukuktaki etkisine de bölüm sonunda yer verilmiştir.

Bugün toplumumuzda homoseksüel, biseksüel, heteroseksüel kavramlarının tartışıldığı ve bazı kesimlerce kabul gördüğü göz önünde bulundurulduğunda şer'i hukuk kurallarına olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır diyebiliriz. Tezin konusu belirlenirken de bu tartışmaların yapıldığı bir ortamda Müslüman bir bireyin farkında olmaksızın Allah'ın rızası dışında yapacağı bir evlilik

sonrasında hangi sonuçlarla karşılaşacağı, hangi tavrı takınması gerektiği soruları yönlendirici olmuştur.

GİRİŞ

Aile, İslâm'ın ilk aşamasından itibaren özenle üzerinde durduğu bir kurumdur. Gerek tanışma, gerek nişan noktasında tarafların sınırlarını ve sorumluluklarını belirlemiştir. Bu denli özen gösterilen bir kurumun devamının sağlanması ve aile içi mutluluğun temini için en başta temelinin sağlam olması amaçlanmıştır. Öyle ki kurulumunda aranan şartlar, önem derecesine göre sınıflandırılmış ve bu derece ölçüsünde nikâh akdine etki etmiştir. İn'kâd şartları bakımından eksik olan bir nikâh bir sonuç ifade etmeksizin iptâl edilirken sıhhat şartlarındaki bir eksiklik bir takım sonuçlar teşkil ederek sonlandırılmaktadır. Nikâhın şartlarındaki eksikliğin önemi ölçüsünde hükümleri de değişiklik göstermektedir. Bu eksiklikler akdin sıhhatini kaybetmesine, fâsid yahut bâtıl olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır.

I. Araştırmanın Önemi

Aile kavramı İslâm Hukukunda önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla aile birliğinin kurulum aşamasında oldukça titiz davranılmıştır. Hanefî mezhebinin muâmelât alanında tercih ettiği fâsid-bâtıl ayrımının nikâh alanında da devam ettilmesindeki maksat, tarafların zarara uğrama ihtimalini önlemektir. Bu nedenle fesad anlayışı, Hanefî fıkhnın maslahat görüşünün kavranmasında önemli bir yere sahiptir.

Evliliğin sona ermesi ile en fazla zarar gören kişiler kadın ve çocuklar olmaktadır. İslâm hukuku bu aşamada sahîh bir evliliği sonlandıran kadın ve erkeğe bir takım sorumluluklar yüklemiştir. Nafaka, iddet, mehir her ne kadar taraflara külfet gibi görünse de barındırdıkları fayda ile aslında birçok problemin oluşmasını önlemektedir. Nitekim bir kadının iddet beklemesi hamile olma ihtimalinde çocuğun hakkını muhafaza edebilmek içindir. Fakat sahîh bir evliliğin barındırdığı bu faydaları, eksik evliliklerde her durumda sağlamak mümkün olmamaktadır.

Tezin hazırlanmasındaki gaye fesad kavramının İslâm hukukundaki yerini fâsid evliliklerin sonuçları vasıtasıyla göstermektir. Bu nedenle ilk olarak İslâm fıkhnında fesad ve fâsid evlilik kavramları incelendi. Fâsid evlilik kapsamına giren evlilikler hükümleriyle birlikte ele alındı. Bâtıl evlilik olup fâsid akid gibi sonuç bağlanabilen evlilikler de araştırmaya dahil edildi. Halihazırda Türk Medenî Kanunu'nun fâsid-bâtıl hususunda İslâm Aile hukukundan etkilenmiş olduğu yerler tesbit edildi.

II. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada faydalandığım eserleri kavramsal ve terimsel ayrıma tabi tuttuğum başlıklar ışığında titizlikle inceledim. İlgili âyet ve hadîsleri Şâri'nin maksadı doğrultusunda çalışmamla sentezledim. Konuyu tezin temelini oluşturan fesâd kavramından başlamak suretiyle genelden özele ele aldım. Fesâdlığın sebeplerinin daha iyi anlaşılabilmesi için nikâhtan ve hemen akabinde unsur ve şartlarından bahsettim. Fâsidliğin ortaya çıkışında etkili olan sıhhat şartlarını detaylı olarak ele aldım. Bâtıllık kavramının fâsid ile mütaradif olarak kullanıldığı çalışmaları incelemeye aldım. Bu inceleme neticesinde fâsid-bâtıl ayrımının detaylarına eriştim. Çalışmamın münâkehâtta fâsidlik olması sebebiyle evlilikleri fâsid yapan sebepleri derledim. Bu aşamada fâsid evlilikler ile benzerlik gösteren akidleri de inceleyerek çalışmama dahil ettim.

III. Araştırmanın Sınırlılıkları

Tez kapsamında ele alınan fâsidlik, Hanefî mezhebine has bir kavram olduğundan konu işlenirken genel itibariyle Hanefî görüşleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Fâsid nikâh çeşitlerinin izahında diğer mezheplerin görüşlerine yer verilmiştir. Konunun fâsid nikâhlar olması sebebiyle de yalnızca Hanefî mezhebinin fâsid kabul ettiği evliliklere ve bâtlı olmasına rağmen sonuç tereddüp eden evliliklere yer verilmiştir. Bunun haricinde Malikî, Şafîî ve Hanbelî mezheplerinin bâtlı kabul ettiği fakat feshi halinde sonuç teşkil eden evlilikler de konuya dahil edilmiştir.

IV. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamda Hanefî Fıkıh âlimleri Serahsî (öl. 483/1090), Kasânî (öl. 587/1191) ve Mevsîlî (öl. 683/1284) başta olmak üzere birçok klasik İslâm hukuku âliminden faydalandım. Araştırmanın çok yönlü ilerleyişi sebebiyle tezimde genellikle mezhepler arası mukayeseli fıkıh kitaplarından İbn Rüşd (öl. 595/1198)'ün “Bidâyetü'l-Müctehid”ini, Abdurrahman b. Muhammed Cezîrî (öl. 1882/1941)'nin “el-Fıkh ‘ale'l-mezâhibi'l-erba'a” sını ve Vehbe Zuhaylî'nin “İslam Fıkıhı Ansiklopedisi” ni kullandım. Modern Fıkıh alanında bilhassa literatür taraması esnasında Hayrettin Karaman'ın “Mukayeseli İslâm Hukuku” eserinden ve Hamdi Döndüren'in “Delillleriyle Aile İlmihali” eserinden sıklıkla faydalandım. Rükün, şart, sebep kavramlarının konumla ilişkisi dolayısıyla terminolojik anlamlarını araştırırken fıkıh usulü alanında Zekiyyüddin Şa'ban'ın “Usûlü'l Fıkıh” eserinden istifade ettim. Âyet meâllerini Diyanet İşleri Kur'an-ı Kerim Meâli kullanarak tezime aktardım.

Halihazırda ülkemizde tez konum ile ilgili yapılmış bir çalışma bulunmamakla birlikte Emir Abdülaziz Rasras, bu konu üzerine ‘el-Enkihâtü'l-Fâside’ isimli doktora tezi hazırlamıştır. Tezde

fâsid nikâh, bâtil nikâhlar ile birlikte ele alınmış ve çeşitlendirilirken aralarındaki farka dikkat çekilmiştir. Fâsid nikâh çeşitlerine örnek verilirken ekseriyetin bâtil kabul ettiği mut'a, şığar, tahlil, hıtbeye alel hıtbeye nikâhlarına da yer verilmiştir. Çalışmada Hanefî, Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerinin yanında Zahirî ve İmamiyye Şia'sının görüşlerine de yer vermiştir. Bu tez çalışması konuyu daha çok teorik yönden ele almış olup maslahat yönünü işlememiştir.

Tez çalışmamızın maksadı, fâsid kavramının genelde İslâm hukukunda, özelde âile hukukunda taraflara sağladığı faydaları göstermek ve bilhassa İslâmın kadın hakları hususunda gösterdiği titizliği, fesad kavramının barındırdığı maslahat ile kuvvetlendirmektir. Yapılan bu çalışmanın haricinde alanda konu ile ilgili başka çalışma bulunmamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FESÂD-BUTLÂN NAZARİYESİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sahihlik derecesine göre akitler: sahih, fâsid, bâtil, mevkûf ve gayrî لازم olarak isimlendirilirler. Fâsid ve bâtil olarak hükümlendirilen akitler, butlân nazariyesi kapsamına girmektedir. Bu kuram, diğer mezheplerin bâtil ve fâsid hükümlerini aynı manada kullanmaları dolayısıyla Hanefî fikhına hasır.¹

Hanefî fakihleri, hükümleri genel itibariyle ele almaktansa bölümlere ayırıp detaylı inceleme metodunu benimsemişlerdir. Bu tümevarım yönteminin mahsullerinden biri de fesâd kavramıdır. Akidlerin in'ikâd ve sıhhat şartları bakımından böyle titiz bir incelemeye tabi tutulması İslâm hukukuna hatta özelinde Hanefî fikhına has bir durumdur. Böyle bir ayırım batı hukukunda da söz konusu değildir. Kul hakkı kavramı batı hukukunda belirleyici bir etken olmadığından böyle bir titizliğe ihtiyaç duyulmamış olması normaldir.²

Hanefî mezhebinin takip ettiği bu yöntemle, aslı itibariyle meşru bir akdin vasfen eksikliği sebebiyle iptal edilmesi sonucunda oluşacak problemler önlenmektedir. Buna en iyi örnek fâsid akid ile evlenen bir kadının ve dahi varsa çocuğun içinde bulunduğu vaziyettir. Bu nazariye ile Hanefî mezhebinde amaçlanan şey, bâtilda olduğu gibi asıl yönüyle değil de vasıf yönüyle eksik kurulan akidlerin iptali sonrasında tarafların mağduriyetini önlemektir. Çünkü bir akid, bâtil sayıldığında neticesinde hiçbir hak ve geçerlilik söz konusu olmamaktadır. Hanefî fakihler, işte bu akdin vasfını oluşturan şartlarda bir eksiklik olması veya akdin şüphe barındırması durumunda butlân hükmünün düştüğüne ve akdin ifsâd olduğuna hükmetmişlerdir. Hanefî mezhebinin fâsid akidlerin neticesinden yola çıkarak oluşturdukları bu kurama butlân nazariyesi denilmektedir.³

Hanefîler dışındaki mezhepler, her ne kadar literatürde böyle bir ayrıma gitmeseler de ileride detaylandıracağımız bazı akidlerde fesâd-butlân teorisini uygulamışlardır. Öncelikle fesâd ve bâtil kavramlarının mana ve kapsamlarına değinelim.

¹ Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, 1. Bs (İstanbul: el-Mektebetü'l Hanîfiyye, t.y.), 257.

² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 9. Bs (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 2: 286.

³ Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403), 2: 27; İbn Hacer Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc* (Mısır: el-Mektebetü't Ticâriyyetü'l Kübrâ, 1357), 7: 89; Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403), 1: 286.

1. Fesâd Kavramı

Tezimizin iskeletini oluşturan fesâd kavramı, İslâm fıkında ekseriyetle bâtil ile müteradif olarak kullanılmıştır. Fakat Hanefî fakihler, sahih ile bâtil arasında farklı bir hükmî derece benimseyerek fesâd kavramının doğmasını sağlamışlardır. Bu kısımda fesâdın kelime anlamından terim anlamına dek geçirdiği kavramsal süreci ifade edelim.

1.1. Tanımı

Fesâd kelimesi, lügatte “Fe Se De” (ف س د) kökünün “*düzgün, düzenli bir şeyin daha sonra vasıflarını kaybederek değişmesi ve bozulması*” anlamına gelen mastar halidir.⁴ Kur’an-ı Kerim’deki kullanımlarına bakıldığında da genel itibariyle ‘mevcut düzenin bozulması’ anlamında kullanılmıştır.⁵ Bilhassa kozmolojik denge ve düzenden bahseden âyetlerde düzenin bozulmasını ifade ederken fesâd kelimesi kullanılmıştır. Fesâd kelimesinin geçtiği birkaç âyet, kelâm ilminin burhân-ı temânü delili olarak adlandırdığı birden fazla ilahın sebep olacağı kaos ve dengesizliğe işaret etmektedir.⁶

Fıkî bir terim olarak fesâd, ibadet ve hukukî işlemlerdeki bozukluğu veya hükümsüzlüğü ifade etmek için kullanılmaktadır. Böyle bir işlem yahut ibadet, fâsid olarak adlandırılmaktadır. Karşıladığı anlam, hukukun ibâdetler bölümünde bâtil kavramıyla eş değer iken muâmelât bölümünde değişmektedir.⁷

Fıkîh usûlünde bu terim “*aslen meşru, vasfen gayri meşru olan işlem*” şeklinde tanımlanmıştır.⁸ Görüldüğü gibi akdî işlemlerin asıl ve vasıfları birbirinden ayrılmıştır. Yani fesâdlık, akdın vafındaki eksiklik, bâtillik ise aslındaki eksiklik anlamında kullanılmaktadır. Bu tanım Hanefîlerin görüşü istikametinde yapılmış bir tanımdır. Cumhûr ulemâ akidlerin kuruluşunda böyle bir asıl-vasıf ayrımı yapmamaktadır. Onlara göre akdın tüm şartları aynı

⁴ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “fsd”, *Lisânü’l Arab* (Beyrut: Dar Sader, 1414), 3: 336; H. Yunus Apaydın, “Fesad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 417.

⁵ el-Bakara, 2/11; “Onlara “Yeryüzünde düzeni bozmayın” denildiğinde, “Hayır, biz yalnızca ıslah edenleriz” derler”; el- Enbiyâ, 21/22; “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı kesinlikle yerin göğün düzeni bozulurdu..”; en-Neml, 27/34; “Kraliçe şöyle dedi: “Krallar bir ülkeye girdiler mi, oranın altını üstüne getirirler ve halkının ulularını aşağılanmış duruma düşürürler..”.

⁶ İlhan Kutluer, “Fesad”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 421.

⁷ Zekiyüddîn Şa’bân, *Usûlü’l-fıkhi’l-İslâmî*, 257.

⁸ Sa’düddîn Mes’ûd b. Ömer b. Abdullah Teftâzânî, *et-Telviḥ ila keşfi hakaiki’t-Tenkih* (İstanbul: Bosnevi el-Hâc Muharrem Efendi Matbaası, 1304), 2: 246.

derecede önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu tek dereceli hükümsüzlük müeyyidesini ifade ederken de fesâd ve bâtil ayrımı yapılmamaktadır.⁹

Hanefî fakihlerin böyle bir ayrıma gitmesindeki maksadı kavrayabilmek için nehiy kavramı üzerinde de durmak gerekir. Nehiy, kelime anlamı itibariyle “yasaklamak, engellemek” anlamına gelirken İslâm Hukuku literatüründe ise “*kendisi ile kesin ve kat’i (cezm) şekilde ve otoriter tarzda (isti’lâ), fiilin terkedilmesi istenilen söz*” anlamına gelen bir fıkıh usûlü terimidir. Bu kavramın zıddı ise ‘emir’dir. Fakihler, Şariî’nin emir ve nehyinin muâmelâta etkisi mevzuûndan hareketle akdin geçerliliğini tartışmışlardır.¹⁰

Bir fiilin aslı yahut aslını oluşturan bir unsuru nehyedilmiş ise o fiil hükmen bâtıldır. Bu hususta bir ihtilaf söz konusu değildir. Böyle bir akid sonuç doğurmaz. Her iki taraf için de bir bağlayıcılığı yoktur. İhtilaf edilen husus, vasfı sebebiyle Şariî tarafından nehyedilen fiilin akıbetidir.

Hanefî ekolünde nehiy iki kısımda ele alınır. İlki maddî fiilden (hissî) nehiy, ikincisi şer’i fiilden nehiydir. Maddî fiil kapsamına giren eylemler zinâ, içki, gasb gibi belli bir hukuk düzeni olmadan da toplum içerisinde var olabilecek eylemlerdir. Şer’i fiiller ise maddi bir varlığa sahip olmakla birlikte aslında şer’i hukuk ile varlık kazanan namaz, oruç, nikâh gibi fiillerdir. Hanefilere göre, maddî fiillerin nehyedilmesi asıllarındaki bir kötülük, çirkinlik sebebiyledir. Fakat alım-satım gibi şer’i bir fiil nehyedildiğinde bu onun özündeki bir kötülük sebebiyle değil vafında meydana gelmiş bir kötülük sebebiyle nehyedildiğini göstermektedir. Böyle bir işlem yasağa rağmen uygulandığında şer’an ve hukuken geçerli sayılmaktadır. Hanefilerin fesâd kavramını izâh ederken kullandığı “*aslen meşru, vafen gayr-i meşru*” ifadesinin dayandığı fikriyat bundan ibarettir.¹¹

Cumhûr ulemâ daha önce de belirttiğimiz gibi asıl-vasf ayrımı yapmaksızın böyle bir hukukî işlemin geçersiz olacağı görüşündedir. Gazzâlî (öl. 505/1111) bu ayrım ile ilgili “*vafsi itibariyle memnu’(yasak) olan şey, aslı itibariyle de memnu’dur*” ifadesine yer vermiştir.¹² Burada

⁹ Apaydın, “Fesad”, 12: 417; H. Mehmet Günay, “İslâm Hukukunda Hükümsüzlük Teorisi ve Şüphe Doktrini Bağlamında Evlenme Engelleri”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 3 (2003): 168.

¹⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1391), 2: 56,57; H. Yunus Apaydın, “Nehiy”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 544,546.

¹¹ Zekiyüddîn Şa’bân, *Usûlü’l-fikhi’l-İslâmî*, 324; Muhammed b. Ahmed Gazzâlî, *el-Müstasfâ min ‘ilmi’l-uşûl*, trc. H. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1: 112; Apaydın, “Fesad”, 12: 418.

¹² Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, 1: 138.

vurgulanmak istenen hukukî işlemdeki nehyin, fiilin kötülüğüne delalet ettiğidir. Dolayısıyla bu kötülüğü barındıran bir fiil ibtâl edilir ve sonuç bağlanamaz.¹³

1.2. İbâdâtta ve Muâmelâtta Fâsidlik

Fakihler, ibadetlerde fesâd ve butlân kavramlarının muhtevasında ittifak halindedir. İbadet Şâri'in emrine aykırı bir şart taşıyorsa bâtil veya fâsiddir. İbadetin hükümsüzlüğüne sebep olan eksiklik, ibadetin ister özünde ister vasfında bulunsun amel geçersiz olmaktadır. Bu hususta taabüdilik esas olduğundan asıl-vasıf ayrımı kesinlikle gözetilmez. Hanefî mezhebinin söz konusu fesâd teorisi, yalnızca akdin her iki tarafı için bağlayıcı olan akidler için belirleyici olduğundan ibadât alanında böyle bir orta yol söz konusu değildir. Örneğin, namazın rükünlerinden olan kıyamın terki ile şartlarından olan abdestin terki ile arasında bir fark görülmeyip her ikisi de namazın bâtil sebep olur.¹⁴

Fesâd-butlân ayrımının çıkış noktası teklifi ve vaz'î hükümlerdir. Şer'i hükümler teklifi ve vaz'î olarak iki grupta incelenmektedir. Şâri'nin kapsamını ve niteliğini belirlediği hükümler teklifi hükümlerdir. Farz, vacib, mendub, haram, mekruh bu cihettendir. Bir kısım fıkıh usûlü âlimine göre, kendisinden faydalanılması Şâri tarafından uygun görülen amel mubahtır, bu sebeple sahihtir. Kendisinden faydalanılması yasaklanan amel ise haramdır ve dolayısıyla bâtildir. Örneğin bâtil bir satım akdinde müşterinin maldan faydalanması haramdır. Sahîh alışverişte ise satımı zedeleyecek herhangi bir unsur olmadığından müşterinin satın aldığı maldan faydalanması helaldir. Bu çıkarımlara dayanarak 'sahîh ve bâtil hükümleri teklifidir' denmiştir. Fakat bu görüş, ittifakla reddedilmiştir. İtiraz olarak 'satıcının alışverişte muhayyerliğinin sahîh olduğu fakat alıcının (bu alım satımda) maldan faydalanmasının mübah olmadığı' hükmü sunulmuştur.¹⁵ Dolayısıyla genel kanaât sahîh-bâtil hükümlerinin vaz'î olduğudur. Sahîh ve bâtilin teklifi hükümler olduğu düşünüldüğünde fesâd kavramı, vâcib kavramı ile izâh edilebilmektedir. Zira vacip de tıpkı fâsitle olduğu gibi yalnızca Hanefî fıkında kabul gören, farz ile sünnet arasındaki hükmî dereceyi ifade etmektedir.

Fesâd-butlân ayrımına genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında görüş farklılıklarının üç sebebi olduğunu söyleyebiliriz. İlki hükmün asıl-vasıf (in'ikâd ve sıhhat şartları) ayrımı, ikincisi

¹³ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, 1: 112; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l Ma'rife, 1400), 13: 23.

¹⁴ Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, 257; Mustafa Ahmed Zerkâ, "Nikahı Fâsid ve Bâtil Şeklinde İkiye Ayırmanın Yanlışı", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, trc. Fatiha Bozbaş 15/2 (01 Ekim 2015): 422.

¹⁵ Abdülkerîm Zeydân, *Fıkıh Usulü*, trc. Ruhi Özcan, 2. Bs (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1981), 72,73.

nehyin muâmelâta etkisi, ihtilafın dayandığı üçüncü sebep ise muâmelât alanında taabbüdîlik¹⁶ ve maslahat konusudur. Şâtıbî (öl. 790/1388) Muvâfakât'ında ibadet ve muâmelâtta teâbbudîliğin ayrımını *“ibâdetlerde kural, izin olmaksızın mükelleflerin kendiliklerinden bir yeltenişte bulunmamalarıdır. Çünkü ibâdet ihdas etmek gibi bir konuda akıllara tanınmış bir yetki ve saha yoktur. Muâmelât konusuna gelince, bunlarda asıl olan taabbudilik değil, içerdikleri mânâ ve hikmetlere iltifat ve itibarda bulunmaktır”*¹⁷ şeklinde yapmıştır.

Cumhûr'a göre ibadetlerde olduğu gibi muâmelât alanında da emirlerin taabbüdî yönü dikkate alınmalıdır. Onların nazarında akılla kavranabilen her fiil taabbüdîlik içerir. Dolayısıyla maslahat gözeterek emrin dışına çıkmak, o fiilin Şariî'nin emri olmaktan çıkmasını ve gayr-i meşru olmasını iktizâ ettirir. Gayr-i meşru olan her eylem de bâtıldır.¹⁸

Hanefilerde ise hükmün yasaklanmasının sebebi hükmün aslını veya hakikatini teşkil ediyor ise bu muâmelede maslahat gözetilemez. Taabbüdî yönü esas alınır ve ibtâl edilir. Hükmün meydana gelmemesine sebebiyet veren şey, özünde değilse ve izâle edilebilir cihette ise kul için maslahat barındırdığı düşüncesi ile hukuki işlemin iptaline değil fesadına hükmedilir. Böylece bu hukuki işlemdeki eksikliğin giderilmesi imkanı taraflara verilerek bu işlemin devamı sağlanabilsin. Çünkü Hanefilere göre vasfa yönelik yasak yalnızca vasfı ifsâd eder. Amelin meşrutiyetine etkisi olmaz.¹⁹

1.3. Muâmelât ve Münâkehâtta Fesâd Sebepleri

Hukukî işlemin vasfındaki bir eksiklik olarak değerlendirdiğimiz fesâd kavramının ortaya çıkış sebebi, akidlerdeki sıhhat şartlarıdır. Her muamelenin yahut akdin, sıhhat şartları farklı olduğundan bizim de ileride nikâhta inceleyeceğimiz gibi fesâd sebeplerinin her akdin özelinde ele alınması gerekmektedir. Aksi takdirde bir muameleyi fâsid kılan sebep, diğeri için şart niteliğinde olabilmektedir. Örneğin, akde süre tayin etmek satım akdini fâsid kılarken, süre belirlememek kirâ akdini fâsid kılmaktadır. Bu sebeple genel olarak muâmeleleri fâsid kılan sebeplerden bahsedeceğiz.

¹⁶ Taabbüdî: Ta'ile elverişli olmayıp sırf Allah'a itaat ve teslimiyet anlayışıyla uyulan hükümler.

¹⁷ İbrâhim b. Mûsâ Şâtıbî - Mehmet Erdoğan, *el-Muvâfakât* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1990), 1: 283.

¹⁸ Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, 326; Şâtıbî - Erdoğan, *el-Muvâfakât*, 1: 453.

¹⁹ Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, 326, 327; Şâtıbî - Erdoğan, *el-Muvâfakât*, 1: 454.

1.3.1. Garar ve Cehâlet

Garar, Serâhsi (öl. 483/1090)'nin meşhur tanımıyla “*mestûrû'l-âkıbe*” yani sonu bilinmeyen şeydir.²⁰ Hanefî doktrini, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yasaklamış olduğu ‘garar satımını’ gararın mahalline göre bâtil-fâsid ayrımına tâbî tutmuştur. Garar, satıma konu olan malın özünde ise akid bâtildir. Fakat garar, ma’kudün aleyhin vafında veya miktarında ise fâsidliğine hükmedilir. Bâtil hükmündeki garar satımına örnek olarak ‘anne karnındaki yavruyu satmak’ verilebilir. Bu akiddeki belirsizlik bizatihi maldadır. Çünkü hayvanın sağ doğacağı veya sağlıklı olacağı hususunda netlik yoktur. Fâsid hükmündeki garar satımına örnek ise belirli bir miktar örneğin; 10 Lt. süt vereceği vaadiyle satılan inek, bu vasfa sahip değilse akid fâsid, alıcı da muhayyer kabul edilir.²¹

Garar ve cehâlet kavramları genellikle birlikte kullanılsa da garar daha çok belirsizliği, cehâlet ise bilinmezliği ifade etmektedir. Cehâlet kavramının etkin olduğu hukukî işlemler genellikle taraflar arasını bozacak mahiyettedir. Bu sebeple cehâlet kavramı, akde etkisi bakımından fâhişe, mutavassıta ve yesîre olmak üzere üç dereceye ayrılmıştır. Taraflar arasında içerdiği aşırı bilinmezlik sebebiyle kesinlikle anlaşmazlığa yol açacak cehalet akdi ifsâd etmektedir. Bunun tam tersi mahiyetteki cehalet-i yesîre ise akdin sıhhatine engel olmamaktadır. Âlimler arasında ihtilaf edilen cehâlet türü ise mutavassıttır. Bu tür bilinmezlikte anlaşmazlığın ölçüsü nisbetinde karar verilir. Fakat Karafî’ye (öl. 684/1285)’ye göre taraflar kendi aralarında cehâleti bertaraf etseler dahî kul hakkı cereyan etmektedir. Çünkü ona göre Allah, bu satımı yasaklarken kulunun hakkını gözetmektedir. Kul razı olsa dahi hakkı sakıt olmayacaktır.²² Fakat fıkıh genelinde bakacak olursak kul hakkı, hukuk ile kontrol altına alınabilecek bir olgu değildir. Bu her şahsın ahlakî ve vicdanî donanımıyla değişiklik gösterebilen bir durumdur. Dolayısıyla her hükümde kul hakkını hesaba katarak bir sonuca varmak mümkün olmayacaktır.

Akitteki cehâlet dört şekilde vâki olur. Birincisi, akdin konusundaki bilinmezlik, ikincisi bedelli akidlerde bedeldeki bilinmezlik, üçüncüsü, kira vb. akidlerde ödeme vaktindeki bilinmezlik, dördüncüsü ise vekâlet, kefâlet gibi işlemlerde vekil yahut kefildeki bilinmezliktir. Bu tür cehâletler giderilmediğinde akid ifsâd olur ve alıcı muhayyerdur. Nikâh özelinde yaklaşacak

²⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12: 194.

²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 12: 194; Apaydın, “Fesad”, 12: 419; İbrahim Kâfi Dönmez, “Garar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 371; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akidler*, 1. Bs (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), 82.

²² İbrahim Kâfi Dönmez, “Cehalet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 222; Çeker, *Akidler*, 82.

olursak kadının ve erkeğin belirsiz olması cehalet kapsamına girmektedir ve akdi bâtil kılan sebeplerdendir. Çünkü taraflar akdin in'ikâd şartıdır. Tarafların belirsizliği sahih bir nikâh akdinin kurulumuna engeldir. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak adına kadın ve erkeğin evlilikten önce birbirlerini net olarak görmeleri gerekmektedir.²³

1.3.2. İkrah

İkrah, sözlükte istememek, hoşlanmamak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak fıkıh eserlerinde ikrahın tanımı “bir kişiyi serbest bırakıldığında razı olmayacağı ve istemeyeceği bir işi yapmaya zorlamaktır”²⁴ veya “bir kimsenin diğerine karşı işlediği, zorlananın (mükreh) rızasını ortadan kaldıran, seçme özgürlüğünü (ihtiyar) bozan; fakat ehliyetini ya da yükümlülüğünü düşürmeyen eylemdir”²⁵ şeklinde yapılmaktadır. Yapılan bu tanımlarda zorlama işleminin fiilî olması vurgulanmaktadır. Sözlü ikrahlar kişinin ihtiyarını bozar mı hususunda âlimler ihtilaf etmiştir. “*Bir kimseyi tehdit ile korkutarak rızası olmaksızın bir sözü söylemeye veya bir işi işlemeye haksız yere sevk etmektir*”²⁶ şeklinde yapılan bu tanım hem sözlü hem fiilî ikrahı ihtiyara zarar veren sebepler olarak kabul etmiştir. Fakat yapılan tüm bu tanımlar ikrahın ve mükrehin şartlarını tam anlamıyla ifade etmemektedir. Daha iyi anlaşılması için ikrahı oluşturan unsurların ele alınması gerekmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ikrah, kişiyi rızası dışında bir işe zorlamak demektir. Eylemi yapmak üzere zorlanan bu kişiye *mükreh*, ikrahı gerçekleştiren kişiye *mücbir* veya *mükrih* denilir. Mükrehin yapmaya zorlandığı iş *mükrehün aleyh*, yapmadığı takdirde tehdit edildiği unsur ise *mükrehün bihtir*.²⁷

Bir fiilin ikrah sayılabilmesi için taşıması gereken bir takım şartlar vardır.²⁸ Bu şartlar;

- Mükrih, kişiyi yapmakla korkuttuğu şeyi (mükrehün bihi) yapmaya muktedir olmalıdır.
- Mükreh (cebir uygulanan kişi), mükrehün aleyhi tehdit edilme korkusu altında yapmış olmalıdır.
- Mükrehün bih, mükrehin canına, malına veya ailesine verilecek bir zarar olmalıdır.

²³ Apaydın, “Fesad”, 12: 419.

²⁴ Teftâzânî, *et-Telvîh*, 2: 789.

²⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 24: 39.

²⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1391), 7: 270.

²⁷ Ali Himmet Berki, *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye*, 2. Bs (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979), 187, mad. 948.

²⁸ Ebû İshak Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 1. Bs (Dimeşk: Darü'l Kalem, 1417), 2: 78; Serahsî, *el-Mebsût*, 24: 40; Çeker, *Akidler*, 32.

- Mükrih, uyguladığı cebir konusunda haklı olmamalıdır.

Hanefî fıkıhçılar ikrahın şiddetine göre kişinin ihtiyarına etkisini derecelendirmişlerdir. Mükrehin rızasının olmadığı ihtiyarını da ifsâd eden durumlar tam (mülcî, kâmil) ikrahtır. Öldürme, uzuv kesme, bir yakınıni öldürme, malın tamamını telef etme bu tür ikraha girmektedir. Rızasının olmadığı fakat ihtiyarının da ortadan kalkmadığı durumlar eksik (gayr-i mülcî, nakıs) ikrahtır. Bu tür ikrahta öldürme, zarar verme, hapsetme yoktur. Mülcî ve gayr-i mülcî fiilî ikrahın bulunduğu akid rıza şartı eksik olduğundan hukukî olarak geçersizdir. Bu tür akidler ikrah ortadan kalktığında mükreh tarafından feshedilebilir.²⁹

Hanefîlerin ikrah meselesinde diğer İslâm hukukçularından ayrıldığı nokta ise, ikrahın sözlü olması halinde akde tesiri olmamasıdır. Hanefîlere göre, ister mülcî ister gayr-i mülcî olsun sözlü ikrah altındaki kişinin tasarruflarının iptali mümkün değildir. Yalnızca mükrehün aleyhin sonuçlarından sorumlu tutulacak kişi belirlenmektedir. Mükreh, yapmaya zorlandığı iş ile tehdit edildiği yaptırım arasında bir seçime tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla ihtiyarının tamamen ortadan kalktığı söylenemez. Bu sebeple ikrahın mu'teber olduğu durumlarda tasarruf, cebri uygulayan kişiye aktarılır. Şayet ikrah şartları mevcut değilse yapılan işlem, mükreh nezdinde geçerliliğini devam ettirir. Sözlü ikrah altında yapılan boşama, nikâh, zıhar, ilâ, köle azad etme gibi akid ve tasarruflar bağlayıcıdır ve sonuç doğurur.³⁰

Hanefîler dışındaki hukukçulara göre ikrah, başkasının malını telef etmek gibi fiilî ise tasarruf, ikrahi gerçekleştiren kişi üzerinde sabit olur. Fakat sözlü bir ikrah söz konusu ise mükrehin tasarrufu hukukî olarak geçersizdir. Yapılan iş ne mükreh ne de mükrih nazarında bir sonuç teşkil etmemektedir. Çünkü ihtiyarî tasarruf onların bakış açısına göre sözlü bir kavramdır. Dolayısıyla hezl, ikrah, unutmaya veya hata ile birlikte bulunamaz. İkrahın varlığı rızayı ve ihtiyarı ortadan kaldıracığından tasarruf bâtil kabul edilmektedir.³¹ Nitekim H.A.K.'si ikrah mevzuunda bu görüşü tercih etmiş ve tatbikâta koymuştur. İkrah altında yapılan nikâh, talak vb. tasarrufların muteber olmadığı maddeleştirilmiştir.³²

²⁹ Hasan Güleç, "İslâm Hukukuna Göre İkrah (Cebir)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1987): 132,133; İsmail Bilgili, "Ehliyet Arızalarından İkrah Şartları ve Kısımları", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2010): 270.

³⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 24: 41; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2. Bs (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1406), 7: 186.

³¹ Ahmet Akgündüz, "İslâm ve Osmanlı Hukukunda Rızayı Bozan Sebeplerden İkrah", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 49 (1987): 28; Çeker, *Akidler*, 33.

³² *Hukûk-ı Aile Kararnâmesi*, 1336, mad. 57,105.

1.3.3. Müfsid Şart

Akdin muhtevasına aykırı, helal olmayan veya tek taraflı bir yarar içeren şartlar müfsîd şart olarak kabul edilir. Nikâh akdinde böyle bir şartın sunulması durumunda şartın fâsid fakat akdin mün'akid olduğunu belirtmiştik. Fakat bu durum her akid için geçerli değildir. İvazlı akidlerin tamamı müfsîd bir şartla fâsid olmaktadır. Örneğin, alıcının faizi ile ödeme yapmasını şart koşan satım akdi şartın müfsîd olmasından dolayı ifsâd edilir.³³

Bu sebeplerin dışında riba, zarar, hezl gibi akdin vasfını ihlal eden durumlarda ifsâd sebebi sayılmıştır. Nikâh akdini fâsid kılan sebepleri anlatmak tezimizin kapsamı bakımından yeterli olacaktır.

2. Butlân Kavramı

Bâtıllığın ibâdât ve muâmelât alanında karşıladığı anlam ittifakla aynıdır. Fakat bâtıl hükmü verilen muâmeleler mezheplere göre farklılık göstermektedir. Bunun sebebi, bu işlemlerin bir kısmının şüphe barındırmasıdır. Daha sonra detaylarını vereceğimiz ihtilafın temel sebeplerinden biri olan butlân hükmünü izah edelim.

2.1. Tanımı

Butlân (البطلان), yok olma, boşa gitme, hükümsüzlük, telef olma anlamlarına gelen, btl (بطل) kök fiilinin mastar halidir.³⁴ Fıkıh ıstılahında ise manası, gayr-i meşru, hükümsüz ibadet veya muâmeledir. Bir ibâdetin aslında veya vasfındaki bir eksiklik onu ittifakla hükümsüz kılmaktadır. Hanefiler dışındaki fakihlere göre aslında ve vasfındaki noksanlık muâmeleleri de bâtıl kılmaktadır. Fakat Hânefilere göre daha önce de belirttiğimiz gibi bir muâmele vasfen noksan ise fâsid, aslen noksan ise bâtıldır.³⁵

Hukukî bir işlemin ' taraflar', 'irade beyanı' ve 'akdin konusunu' olmak üzere üç rükünün olduğu hususunda ittifak vardır. Bu unsurlardan herhangi birinin eksikliği akdin ibtâlîne sebep olur. Aynı şekilde muâmelenin in'ikâdi şartları kapsamına giren 'icab ve kabul', akdin rükünlerindendir. 'Meclis birliği', 'ehliyet' şartları olmaksızın kurulacak bir akid de ittifakla bâtıldır. Akdin daha

³³ Abdurrahman b. Muhammed Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 2. Bs (Beyrut: Dârü'l Fıkr, 1392), 4: 81; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe - Abdurrahim Ural (İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994), 9: 46,47.

³⁴ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "btl", *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dar Sader, 1414), 11: 56.

³⁵ Zeydân, *Fıkıh Usulü*, 72.

ziyade vasfına yönelik niteliklerini içeren ‘sıhhat’ şartlarındaki bir eksiklik de mahiyeti nasıl olursa olsun ulemânın ekseriyetine göre akdi bâtil yani hükümsüz kılmaktadır.³⁶

Bâtil ibâdetlerin şeklen var olsa dahi hükmen hiçbir geçerliliği yoktur. Aynı şekilde bâtil muâmeleler de hükümsüzdür ve hukukî bir geçerliliğe sahip değildir. Böyle bâtil işlemlerin derhal sonlandırılması gerekir. Devam ettirilmesi hem kul hakkı hem de günah cihetindendir. Nikâh gibi devam etme olasılığı yüksek olan bâtil akidler, hakim kararı ile ibtâl edilir ve taraflar cebren ayrılır. İstisnai olarak maslahat gözetilen birkaç bâtil akid, sonuç doğurmaktadır. Neseb mevzuunda bahsedeceğimiz, zıfâf gerçekleşen bâtil evliliklerde çocuğun nesebinin babaya bağlanması bu cihetendir. Yahut bâtil bir satım akidinde alıcının malı zayi etmesi halinde malı tazminine hükmedilmesi de bu tür bâtil akid örneğidir.³⁷

3. Fâsid-Bâtil Ayrımı Hakkındaki Görüşler

İbadetler hususunda fakihlerin ortak görüşü bâtil bir amelin kişinin zimmetini temize çıkarmayacağı ve kazasını da düşürmeyeceği yönündedir. Muâmelât hukukunda ise bâtil bir işlemde bir fayda zuhur etmeyeceği yine fakihlerin ortak görüşüdür. Görüş ayrılığına sebep olan konu muâmelelerde sahîh ve bâtil arasında üçüncü bir merteye olup olmadığıdır. Bu üçüncü sıhhat derecesi teoride yalnızca Hanefî âlimler tarafından hükümlere izafe edilmiştir.³⁸

Diğer mezhepler böyle bir ayrıma gitmemelerine rağmen pratikte bazı fikhî meselelerde fesâd-butlân ayrımına başvurmuşlardır. Meselâ Şafî mezhebi mukâtebe, hul’, âriyet ve hac bahislerinde vasfen noksanlık olması durumunda akdin fâsid olacağı ve belli başlı bazı sonuçların tereddüp edeceği görüşündedirler. Bu dört mesele Şafî fikhında fâsid olma bakımından istisnâ olarak kabul edilir. Mezheb âlimleri bu muâmeleler dışında fesâd ve butlân kavramlarının müteradif olduğunu ifade etmişlerdir.³⁹

Malikî ve Hanbelî fakîhler nazarında da böyle bir ayrım yapılmamıştır. Fakat Şafî

³⁶ Muhammed Ebû Zehre, *Ahvâlûş-şahsiyye* (Kahire: Daru'l Fikri'l Arabi, 1377), 1: 58; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe - Abdurrahim Ural (İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994), 7: 36; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 250.

³⁷ Ali Bardakoğlu, “Butlân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 148; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2014, 2: 251.

³⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 27; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, 7: 89; Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 1: 286.

³⁹ Abdülkerîm b. Muhammed Râfiî, *el-'Azîz şerhu'l-Vecîz*, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), 13: 476; Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, 1: 286; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, 7: 89; Mansur Koçinkağ, “Şafî Mezhebinde Fesâd ve butlân Kavramları Eşanlamlı Mıdır?”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 31 (2018): 126,127.

mezhebinde olduğu gibi bazı muâmemelerde sahîh ile bâtil arasında bir mertebenin varlığına yönelik hükümler verilmiştir. Hanbelî fıkıhçılar muâmelâtı netice barındırmaları açısından ihtilaf edilenler ve ittifak edilenler şeklinde ele almıştır. Akdin herhangi bir sonuç doğurmayacağı konusunda ittifak edilen meseleleri bâtil, ihtilaf edilen meseleleri ise fâsid olarak değerlendirmişlerdir. Bu ayrıma bilhassa nikâh konusunda yer verilmiştir.⁴⁰ Malikîlerde nikâh akdi özelinde her ne kadar fesâd kavramını butlân ile aynı manada kullansalar da bâtil kabul ettikleri bazı evliliklere netice bağlamaları bir ayrıma işaret etmektedir. Bâtil bir akdin sonuç doğurmayacağı net olduğundan sahîh ile bâtil kavramı arasında bir hüküm tercih edildiği görülmektedir.⁴¹

Sonuç olarak, Hânefî mezhebinin sıkça eleştirildiği fâsidlik hususu, aslında diğer mezhepler tarafından da tercih edilmiştir. Akdin her iki tarafını bağlayıcı akidler ve mülkiyetin naklini gerektiren muâmelelerde bu ayrım gözetilmediğinde mağduriyetler ve hak ihlalleri vaki olmaktadır. Bunu bertaraf etmek maksadıyla da bâtil olarak isimlendirilen bu akidlere sonuç bağlanmıştır. Fesâd kavramının yok sayılması, yanlış bir tutum olarak değerlendirilmesi, bu hükmün sonuçlarıyla amaçlanan faydayı yok ederek bir çok probleme de kapı aralamaktadır. En nihayetinde o problemlere çözüm aranırken benimsenecek tavır fesâd kavramının muadili olacaktır.

---

⁴⁰ Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûni'n-nevâzır fî 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir*, 3. Bs (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1407), 1: 195; Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. Alî İbnü'l-Lahhâm, *el-Ğavâ'id ve'l-fevâ'idü'l-uşûliyye ve mâ yete'allaku bihâ mine'l-aşkâmi'l-fer'iyye*, 1. Bs (Beyrut: Mektebetü'l Asriyye, 1418), 1: 153,154.

⁴¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 27,28.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂH

1. Nikâhın Tanımı

Evlilik akdini ifade ederken çokça kullandığımız nikâh kelimesi, kök itibariyle Arapça ‘nekeha’ (نكح) kelimesinden türemiştir. Fıkıh terminolojisinde, şer‘an aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının rızai olarak hayatlarını birleştirme kararı aldıkları akde ve bu yolla taraflar arasında oluşan evlilik bağına *nikâh* denir.⁴² Başka bir fikhî tarifte akdin mevzuuna değinilerek; “kasten mülk-i mut’a üzerine vârid olan bir akittir” tanımı yapılmıştır. Bu tanımdaki mülk-i mut’a ibâresi, tarafların birbirlerinden istifadesine dikkat çekmektedir. Yani herhangi bir taraf diğer tarafın mülkü durumunda değildir. Her iki tarafın da birbiri üzerinde hakları ve görevleri vardır.⁴³

İnsanoğlu şerefli bir varlık olduğundan dolayı evlilikteki gayesi yalnızca neslin devamı olmamalıdır. Sonraki neslin ihyası için eş seçimi ve evlilik, Allah’ın koyduğu kanunlar çerçevesinde yapılmalıdır.⁴⁴ İslâm hukukunda, Şârinin emirleri istikametinde nikâhın rükünleri ve şartları bulunmaktadır. Bu şart ve rükünlerin varlığı derecesinde nikâh sahîh, bâtıl yahut fâsid olarak isimlendirilmektedir. Dolayısıyla nikâhı oluşturan unsur ve şartların izah edilmesi evlilikte fâsidliğin doğru anlaşılabilmesi açısından gerekli olmaktadır.

2. Nikâhın Rükünleri

Rükün, sözlük anlamı itibariyle bir “bütünün ana parçası, ana sütun” manalarına gelir.⁴⁵ Hanefî fıkıh âlimleri, fikhî bir terim olarak rükünü, bir ibadetin veya hukukî bir işlemin yapılabilmesi için temel teşkil eden, mahiyetinden bir parça oluşturan ana unsurlar olarak tanımlamıştır.⁴⁶ Cumhûr Ulema ise kapsamını geniş tutarak Hanefî fakîhlerin in’ikad şartı olarak kabul ettiği bir takım akdi unsurları da rükün olarak değerlendirmiştir. Örneğin, Hanefî hukukçular,

⁴² Fahrettin Atar, “Nikâh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 112.

⁴³ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddû’l Muhtâr*, 4. Bs (Riyad: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1423), 4: 59; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 1391, 2: 5.

⁴⁴ Celâl Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, 3. Bs (Ankara: Uysal Kitabevi, 1980), 3: 425,426.

⁴⁵ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “rkn”, *Lisânü’l Arab* (Beyrut: Dar Sader, 1414), 13: 185; Kemâl Yavuz - Ramazan Ayvalı, “Rükün”, *Dînî Terimler Sözlüğü* (İstanbul: İhlas Gazatecilik, t.y.), 2: 146.

⁴⁶ Zekiyüddîn Şa’bân, *Usûlü’l-fikhi’l-İslâmî*, 251; Zeydân, *Fıkıh Usulü*, 67.

nikâh akdinde icab ve kabulü rükün olarak yeterli görürken cumhûr ulemâ, bunlara ek olarak veli, şahit gibi şartları rükün kapsamına almıştır. Nikâh akdinde temel anlamda irade beyanı, taraflar ve akdin mevzuu üzerinde durulmuştur.⁴⁷

2.1. İrade Beyanı

Evlenme akdi kurulurken tarafların *icâb* ve *kabul* yoluyla şifâhî olarak irade beyanında bulunmaları gerekir. İcâb, rızası doğrultusunda bir şahsın diğerine akid için teklifte bulunmasıdır. Kabul ise, karşı tarafın onay bildiren ifadesidir.⁴⁸

Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nde icâb ve kabulün mahiyetine yönelik olarak “*Nikâhta icâb ve kabul tenkih ve tezvic gibi sarih lafızlarla olur*” maddesine yer verilmiştir.⁴⁹ Fakat rıza bildiren ifadeler örfe göre değişiklik gösterdiğinden kelimelerden ziyade kiplerine ve zamanlarına dikkat edilmektedir. Akdin sıhhati açısından kuvvetli ve en çok tercih edilen sîga, mazî sîgadır. Çünkü geçmişte verilen bir kararın ifade edilmesi akdi bağlar. İcâb, emir ifade eden istikbâl sîgada da olabilir. Misal; bir adam, bir kadına emir cihetinde ‘benimle evlen’ derse kadının kabulü ile nikâh mün’ akid olur.⁵⁰

Taraflardan birinin akid meclisinde bulunmaması durumunda şahsın icâb veya kabulünü yazılı, imzalı veya mühürlü bir belge ile şahitler huzurunda bildirilmesi gerekir. Dilsiz insanların ise işaret yoluyla icâb veya kabulleri caizdir.⁵¹

2.2. Taraflar

İcâb ve kabulü gerçekleştirecek taraflar olmaksızın bir akitten söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla Hanefî fakîhler, icâb ve kabulü bildirecek olan tarafları ayrıca bir rükün olarak zikretmemişlerdir. Diğer mezhep imamları ise ‘tarafları’ rükün olarak kabul ederler.⁵²

Evlenme ehliyetine sahip, âkil ve bâliğ olan her birey nikâh akdinde taraf olabilmektedir. Taraflar, akid meclisinde birbirini takip eden icâb ve kabulü dile getirerek akdi bağlarlar. Şâyet

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 231,232; Tevhit Ayengin, “Rükün”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 286,287.

⁴⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 229; Abdurrahman b. Muhammed Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 2. Bs (Beyrut: Dârü'l Fikr, 1392), 4: 16.

⁴⁹ *Hukûk-ı Aile Kararnamesi*, mad. 36.

⁵⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l Muhtâr*, 4: 69; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 329.

⁵¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l Muhtâr*, 4: 73; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 330.

⁵² Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 16.

tarafardan biri eksik edâ ehliyetine sahipse veli izni ile nikâh akdi bağlanabilir.⁵³ Fakat söz konusu ehliyet arızası ortadan kalktığında kişi akdin devamında veya feshinde muhayyer olur. Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde ise kişinin bazı şartlar vaki olmadığı sürece buluş çağından evvel evlendirilemeyeceği görüşü mevcuttur.⁵⁴

3. Nikâhın Şartları

Evlilik akdinin, unsurları tam olsa dâhi bağlayıcılık kazanması, yürürlüğe girmesi, hukukî bir işlev kazanabilmesi için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartların bir kısmının sağlanmaması akdi, fâsid veya bâtil kılabilir. Eksikliği halinde akitte probleme sebep olan şartlar, evliliğin kurulumunda var olabileceği gibi daha sonra evliliğin ilerleyen yıllarında da zuhur edebilir. Nikâh akdi yapılırken dikkate alınması gereken şartlar, in'ikâd (oluşum), sıhhat, nefaz ve lüzüm şartları olmak üzere dört grup halindedir. Fâsid nikâh kavramının incelenmesinde çokça önem arz eden in'ikad ve sıhhat şartlarına bu kısımda yer vereceğiz.

3.1. İn'ikad (Oluşum) Şartları

Nikâh akdinin unsurlarını oluşturan taraflar ve irade beyanı ile ilgili tamamlayıcı mahiyetteki şartlara *in'ikâd şartları* denilmektedir. Oluşum şartlarında ikisi taraflarla ve ikisi de irade beyanı ile ilgili olmak üzere toplam dört şart bulunmaktadır. Taraflarla ilgili olarak evlenme ehliyeti ve evlenme engelini bulunmaması; irade beyanı ile ilgili olarak ise meclis birliği ve irade beyanının şartsız olması şeklinde şartlar söz konusudur.

3.1.1. Evlenme Ehliyeti

Fıkıh terminolojisinde ehliyet kavramı, “insanın kendine hüküm taallûk edecek durumda bulunması” şeklinde tanımlanır.⁵⁵ Diğer bir ifadeyle; kişinin doğumu ile başlayan ve rüşd çağında tasarruf noktasında en geniş halini alan, kişinin lehine veya aleyhine olan bir takım haklara sahip olmasını ve bilhassa hukukî işlemlerden doğan sonuçları üstlenebilmesi için gerekli görülen vasıftır.⁵⁶

⁵³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 229; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 14; M. Âkif Aydın, “Aile Hayatı”, *İlmihal: İslâm ve Toplum*, 20. Bs (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 2: 205; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1434), 155,157.

⁵⁴ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, mad. 7: “On iki yaşını itmam etmemiş olan sağır ile dokuz yaşını itmam etmemiş olan sağire, hiç kimse tarafından tezvic edilemez”.

⁵⁵ Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, 247; Zeydân, *Fıkıh Usulü*, 123.

⁵⁶ Zekiyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, 247; Zeydân, *Fıkıh Usulü*, 123; Döndüren, *Aile İlmihali*, 275.

Hanefilere göre; bir nikâh akdinin kurulabilmesi için tarafların tam eda ehliyetine sahip olması gerekir. Tam ehliyet, kişinin akıllı, bâliğ ve hür olması anlamına gelir. Yani gayri mümeyyiz çocuk, ma'tuh ve akıl hastaları, velilerinin izni olmaksızın evlenemezler. Şafîî, Hanbelî ve Malikî mezheplerinin ortak görüşü, tam eda ehliyetine sahip olan kadınların da velilerinin izni olmaksızın evlenemeyecekleri yönündedir. Hatta Şafîîlere göre veli izni dahi olsa kadın, nikâhta taraf olamamaktadır.⁵⁷

Hanefilere göre, buluğ alt sınırı kızlarda 9, erkeklerde 12'dir. Üst sınır kızlarda 17 erkeklerde 18 yaştır. Buluğ alt sınırına ulaşmamış çocuk velâyet yoluyla dahi tezvic edilemez.⁵⁸ Bu tür evliliklerin önüne geçmek maksadıyla 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi evlenme ehliyeti için kızlara 17, erkeklere ise 18 yaş sınırı getirmiştir.⁵⁹ Tabi rüşd sahibi bâliğ de bu kanun çerçevesinde nikâh akdi gerçekleştiremez. Yalnızca hâkimin, tarafların kazai rüşte sahip olduklarına dair aldığı karar neticesinde nikâh mün'akid olabilir. Kazai rüşd için yaş sınırı ise erkekte, 15 kızda 13 olarak belirlenmiştir. Bu yaş aralığı belirlenirken kız ve erkeğin nikâhın maksadını kavrama yetkinliğinde olması etkilidir.⁶⁰ Hanefilere göre, tüm bu şartları taşıyan tam eda ehliyetine sahip bir kızın yaptığı nikâh akdini, kızın velisi kefaet sebebiyle feshedebilir.⁶¹

Mecnun veya ma'tuh kişilerin evlenme ehliyetleri olmadığından veli veya hâkim tarafından, maslahatlarına olacak şekilde evlendirilmeleri mümkündür. Bu tür bir akid kurulmadan evvel maslahat gözetilmelidir. Şâyet evlenmesi durumunda hastalığından bir şey eksilmeyecekse, iyileşmesine fayda sağlamayacaksa her iki taraf içinde bu kişilerin evlendirilmemesi daha doğru olacaktır. Evlilik akdinin sonuçları açısından, tarafların hukukî tasarruflarından söz edilemeyeceği için iki taraftan birinin bu nikâhtan zarar görmesi muhtemeldir.⁶²

3.1.2. Meclis Birliği

Akid meclisi; mûcibin bizzat ya da vekil, telefon, mektup veya elçi vasıtasıyla icabını bildirdiği andan karşı tarafın kabul veya reddini bildirdiği vakte kadar geçen süredir. Bu süre

⁵⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 35; Abdullah b. Mahmûd Mevsilî, *el-İhtiyar li-ta'lili'l-Muhtar*, 6. Bs (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1436), 3: 90; Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen Zeylaî, *Tebyinü'l-hakayık şerhu Kenzi'd-dekaik*, 1. Bs (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1314), 2: 97; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, 9: 155; Döndüren, *Aile İlmihali*, 155.

⁵⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 144; Aydın, "İlmihal", 2: 205; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1: 302.

⁵⁹ *Hukûk-ı Aile Kararnamesi*, mad. 4: "Ehliyet-i nikâhı haiz olmak için hâtıbın on sekiz, mahtûbenin on yedi yaşını itmam etmiş olmaları şarttır."

⁶⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 157; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 314.

⁶¹ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 39; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 154; Döndüren, *Aile İlmihali*, 156, 278.

⁶² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 42; Çeker, *Akidler*, 19,20.

zarfında akid dışında yapılan bir konuşma, taraflardan birinin meclisi terk etmesi veya kabul ya da ret bildirilmesi akid meclisini sonlandırır.⁶³ Hatta Hanefilere göre binekle veya yaya olarak iki adım uzaklaşılması, akid meclisinden ayrılma olarak kabul edilmiştir.⁶⁴ İmam Şafiî (v. 204/820) kabulde oluşacak bir gecikmenin akdi fâsid kılacağı görüşündedir. İmam Malik (v. 179/795) ise gecikmenin azı ile çoğu arasında ayırım yapmıştır. Ona göre kâbil cevabını fazla geciktirirse nikâh fâsid, gecikme az olursa nikâh sahihtir.⁶⁵

3.1.3. Evlenme Engellerinin Bulunmaması

Dinî, ahlakî, sosyal veya fizyolojik bir takım sebeplerden doğan evlilik engelleri, nikâh akdinin sıhhati açısından oldukça mühim bir husustur. Öyle ki bir nikâh akdinde sürekli veya geçici bir evlenme engeli bulunuyorsa akid ittifakla bâtıldır. Tarafların arasındaki engelin geçici olması durumunda engel teşkil eden vasıf veya sebep ortadan kaldırılarak yeni bir akid ile evlilik yeniden gerçekleştirilebilmektedir.⁶⁶

Devamlı evlenme engeli bulunan nikâhın hükmü ittifakla bâtlı olmasına karşın sonuçlarının varlığı noktasında ihtilaf edilmiştir. Geçici evlenme engellerinde ise hem hüküm hem de sonuçlar açısından görüş farklılıkları bulunmaktadır.⁶⁷ Bu husus evlenme engelleri başlığı altında ele alınmıştır.

3.1.4. İrade Beyanının Şartsız Olması

Nikâh akdi esnasında taraflardan biri icâbdan önce şart bildirebilir. Fakat şartın geçerliliği mezheplere ve şartın mahiyetine göre değişkenlik gösterir. Nikâh akdi, kurulduğu andan itibaren hüküm bildirdiği için tarafların *ta'likî* (erteleyici) veya *infisâhî* (bozucu) bir şart sunmamaları gerekir. Ta'likî veya infisâhî şartlar genel itibariyle tarafların iradeleri dışında başka birinin iradesine veya gelecekteki bir duruma bağlıdır. Böyle bir şartın sunulması durumunda, şart yerine getirilinceye dek sahîh bir akidten söz edilemez.⁶⁸

Hanefî, Şafiî ve ekseriyetle Malikî âlimler, “...Sayısı yüze ulaşsa da Allah'ın kitabında olmayan şartlar bâtıldır. Allah'ın Kitabı uygulanmaya, Allah'ın şartları da güvenilmeye daha

⁶³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 229; Cezûrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 17; Döndüren, *Aile İlmihali*, 157; Çeker, *Akidler*, 48.

⁶⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 229; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 9: 43.

⁶⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 9,10; Cezûrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 14.

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 351,352; Zeylaî, *Tebyinü'l-hakayık*, 3: 98; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 40.

⁶⁷ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 87.

⁶⁸ Zeylaî, *Tebyinü'l-hakayık*, 2: 148; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 335; Döndüren, *Aile İlmihali*, 159.

uygundur”⁶⁹ hadîsini delil alarak, her şartın akde uygun olmadığı hükmüne varmışlardır. Belli bazı ölçütler esas alınarak şartlar; sahîh, fâsid ve bâtil olmak üzere üç nev’iye ayrılmıştır. Şartların kapsamı her mezhebe göre farklılık göstermekle beraber genel olarak takyîdî (kayıtlandırılmış) şartlar olarak isimlendirilmiştir.⁷⁰

Nassa ve şer’ e aykırı olmayan, nikâh akdinin unsurlarını barındıran her şart sahîhtir. “Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak haramı helâl, helâlî haram kılan şart müstesnadır”⁷¹ hadîsine göre bu tür şer’ i şartların yerine getirilmesi taraflar üzerine vaciptir. Örneğin, bir kadın, üzerine kuma alınmayacağına dair şart koşsa erkek de kabul etse akid sahîh olur. Erkek şâyet şartı ifâ etmezse kadın akdi feshetme muhayyerliğine sahip olur.⁷² Hukuk-ı Âile Kararnâmesi’nde bu husus, Hanbeli mezhebinin görüşü tercih edilerek “Üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahîh ve şart muteberdir.” şeklinde maddeleştirilmiştir.⁷³ Hanefî mezhebine göre bu şart fâsidtir. Çünkü Allah’ın erkeğe tanıdığı “bir nikâh altında dört eş bulundurabilme” ruhsatına aykırıdır.⁷⁴

Hakkında caiz olduğuna dair bir nass bulunmayan veyahut örfen geçerli olmayan takyidi şartlar fâsid hükmündedir. Taraflardan biri böyle şer’ e aykırı bir şart koştuğunda şart fâsid, akdedilen nikâh ise sahîh hükmündedir. Erkeğin, talak hakkını kadına vermesi, görme veya ayıp muhayyerliği talep etmesi bu cihetten şartlardır. Zira evlilik sözleşmesinde görme veya ayıp muhayyerliği söz konusu değildir. Yalnızca taraflar nikâh esnasında vâkıf olamayacakları kusurlar için muhayyerlik hakkını kullanabilirler. Bu vb. şer’ e aykırı şartların nikâh akdinin sıhhatine bir etkisi yoktur.⁷⁵

3.2. Sıhhat Şartları

Evlilik müessesesinin zinadan ayrılabilmesi açısından tarafların akid ile birlikte birbirleri üzerinde belirli haklara sahip olmaları önem arz etmektedir. Bu hakları korumak maksadıyla

⁶⁹ Buhârî, “Menâkıb”, 2.

⁷⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 47; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 32,33; Zeylaî, *Tebyinü’l-hakayık*, 2: 148; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 46-50; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 336.

⁷¹ Buhârî, “İcare”, 14; Tirmizî, “Ahkâm”, 17; Ebu Davud, “Akdiye”, 12.

⁷² Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 46; Aydın, “İlmihal”, 2: 206; Döndüren, *Aile İlmihali*, 158; Hayrettin Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 335,336.

⁷³ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, mad. 38: “Üzerine evlenmemek ve evlendiği takdirde kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahîh ve şart muteberdir.”

⁷⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 48; Aydın, “İlmihal”, 2: 206.

⁷⁵ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 4: 81; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 46,47; Döndüren, *Aile İlmihali*, 159; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 94,95.

âlimler sıhhat şartları belirlemişlerdir. İhtilaflı görüşler bulunmakla birlikte ekseriyetin üzerinde ittifak ettiği üç şart bulunmaktadır. Sıhhat şartlarındaki ihtilaf, mezhepler arasında evliliklerin hükümleri ve sonuçları üzerinde de görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Mezheplerin fâsid nikâh etrafındaki görüşlerini farklı bir başlık altında ele alacağız. Fakat burada değinmek gerekirse Hanefilerde fâsid evlilik, sıhhat şartları eksik olarak kurulan evliliktir. Bu kısımda, evliliğin bağlayıcı olabilmesi için üzerinde görüş birliği olan şartları, tezin iskeletini kuvvetli bir şekilde oluşturabilmek için detaylıca ele alacağız.

3.2.1. Şahitler

İslâm Hukukunda şahitlik üzerinde titizlikle durulmuştur. Fukahâ, şahitsiz yapılan nikâh akdinin fâsid olduğu görüşünde ittifak etmiştir. Akdin inkârını ve tarafların mağduriyetini önlemek için şahitlik şart koşulmuştur.⁷⁶

Muâmelât alanında birçok hikmet barındıran şahitlik, evlilik akdinde de nesebin korunmasını, tarafların şüphe ve ithamdan berî olmasını, nafaka ve mehir gibi hakların sabit olmasını sağlamaktadır. Öyle ki Hz. Peygamber hadis-i şerifinde “*İki şahit olmadan nikâh caiz olmaz*”⁷⁷ hükmünü belirterek şahitliğin nikâhtaki ehemmiyetini göstermiştir. Evlilikteki ‘gizlilik’ vasfının şahitlik ile ortadan kaldırılması olası birçok problemin ve hak ihlalinin önüne geçmektedir.⁷⁸

Evlilik akdi esnasında şahitlik edecek bu kişilerin güvenilirliğini belirleyen bir takım şartlar getirilmiştir. Şahitlerin taşınması gereken vasıflar, mezheplere göre farklılık göstermekle birlikte ana hatlarıyla üç tanedir.

a. Tam edâ ehliyetine sahip olunması.

Diğer bir deyişle kişinin akîl ve bâliğ olması şahitliğin ilk şartıdır. Akıl hastası, mâtuh veyahut mümeyyiz küçüğün şahitliği geçerli değildir. Böyle bir şahitlik daha sonra inkârı def edemeyeceğinden ittifakla reddedilmiştir.⁷⁹

b. Şahitlerin iki erkek veyahut bir erkek iki kadın olması.

Hanefî mezhebine göre iki erkek şahit akdi kurabilir. Aynı zamanda “*Erkeklerinizden iki şahit tutun. Eğer iki erkek olmazsa, o durumda razı olacağınız şahitlerden bir erkek ile iki kadın*

⁷⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 9: 58.

⁷⁷ Buhârî, “Şehâdât”, 8.

⁷⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 9: 60; Döndüren, *Aile İlmihali*, 161.

⁷⁹ Cezîrî, *el-Fıkḥ ‘ale l-mezâhibi l-erba’a*, 4: 20; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 9: 60; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 333.

yeter”⁸⁰ âyetini delil almak suretiyle bir erkek iki kadın şahit ile de evliliğin mün’akid olacağı kanaatindedirler. Çünkü kadın da tam edâ ehliyetine sahiptir dolayısıyla şahitlik yapabilecek konumdadır.⁸¹

Cumhûr ulemâ, nikâh akdinin, malî akidlerden farklı olduğu, bir mal âlim satımının söz konusu olmadığı, bu sebeple Hanefî mezhebinin delil aldığı âyetin muâmelâtla ilgili olup münâkehâta kıyas edilemeyeceği görüşündedir. Dolayısıyla nikâh akdinde hâzır bulunacak şahitlerin iki erkek olması şart koşulmuştur. Kadınların şahitliğinin hâd ve kısas cezalarında yanılma ihtimalinden dolayı kabul edilmemesi bu hükme delil teşkil etmektedir.⁸² Hüsnâ bireylerin de şahitliği, yanlarında bir erkek olmaksızın geçerli değildir.⁸³

c. Şahitlerin hür olması.

Hanefiler ve Şafiîlere göre şahitlik yapacak kişinin hür olması gerekir. Zira kendi velâyeti olmayan bir kişinin başkasına velâyeti mümkün değildir. Fakat Ahmed b. Hanbel ve Enes b. Malik’e göre bu hususta men edici bir nass bulunmamaktadır. Dolayısıyla kölenin de şahitliği bu müctehitlere göre geçerlidir.⁸⁴

Esasen bu görüş ayrılıklarına, toplumsal ve coğrafi farklılıklar sebep olmaktadır. Zira verilen hükümler halkın mevcut yapısına göre şekillenmektedir. Bu da âlimlerin icthatlarında değişiklik arz etmiştir. Günümüzde de içinde bulunulan dönemi, sosyolojik yapıyı ve fikir akımlarını gözardı ederek bu hükümleri uygulamaya koymak doğru olmayacaktır.⁸⁵

Şahitlik mevzusu nikâhın gizlilik vasfının kaldırılmasını ve meşruiyet kazanmasını sağlamaktadır. Şahitlik akdin sıhhat şartı olarak kabul edildiğinden şahidin bizzat yahut vasfen eksikliği Hanefilere göre nikâhın ifsadına sebep olmaktadır. Aynı zamanda şahitliğin vaktindeki gecikme de Hanefilere göre akdi fâsid kılmaktadır.⁸⁶

Evlilik birliği kurulurken tarafların yanı sıra akid meclisinde şahitlerin bulunması âlimlerin ekseriyetine göre şarttır. Şahitler olmaksızın akdedilen nikâh, gizli nikâhtır ve bâtıl hükmündedir.

⁸⁰ el-Bakara, 2/282.

⁸¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 32; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 61; Döndüren, *Aile İlmihali*, 161; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 334.

⁸² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 61; Döndüren, *Aile İlmihali*, 162; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 334.

⁸³ Şeyh Nizâm Burhânîpûrlu, *el-Fetâva’l-Hindiyye*, 7. Bs (Bulak: Matbaatü’l-Kübra’l-Emiriyye, 1310), 1: 321; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, 3: 229.

⁸⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 61,62; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2: 333,334.

⁸⁵ Aydın, “İlmihal”, 2: 207.

⁸⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 20; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 60; Döndüren, *Aile İlmihali*, 161.

Hatta İmam Şafî'ye göre, amâ kişinin şahitliği dahî tarafları ayırt etme yetisinden mahrum olduğundan yok hükmündedir.⁸⁷ Şahitlerin taşınması gereken vasıflara daha önce yer verdik.

Gizli nikâh ve şahitlik mevzusunun sıhhat şartları içerisinde ayrı ayrı ele alınmasının sebebi ise İmam Malik'in şahitler noktasında çoğunluktan farklı düşünüyor olmasıdır. Ona göre, şahitlerin akid meclisinde bulunmaları şart değildir. Zifaktan önce evliliğin şahitlere bildirilmesi yeterlidir. Çünkü ona göre şahitlik, evliliği belgelendirmek için değil akdin tamamlanması için gereklidir.⁸⁸

İhtilaf edilen diğer ve asıl önemli husus ise şahitlerden evliliği gizlemelerini istemenin, akde gizlilik vasfı yükleyip yüklememesidir. Ebu Hanife (v. 150/767) ve İmam Şâfi'ye göre nikâh kurulurken şahitlere böyle bir şartın sunulması akdi bâtil veya fâsid kılmaz. Çünkü iki adil şahidin varlığı ilan hükmündedir.⁸⁹ Hz. Peygamber (s.a.v)'in “*Şu evlenmelerinizi herkesin gözü önünde yapın ve defler çalın*”⁹⁰ hadîs-i şerifini delil alan İmam Mâlik ise ilanı eksik olan nikâhın gizli olduğu görüşündedir. Dolayısıyla şahitlerin gizleyeceği nikâh, sıhhat şartlarına aykırı olarak ilansız kurulmuş olacaktır. Böyle akdedilen bir nikâh derhal feshedilir ve zifafa bağlı olarak taraflar nezdinde sonuçlar doğurur.⁹¹

Günümüzde aile kurumunun geldiği nokta göz önünde tutulduğunda ilanın bir şart olarak varlığının elzem olduğunu söyleyebiliriz. Kırsal kesim ve bazı ilçelerde sadece şahitlerin varlığı ile nikâhın alenîyeti sağlanabilirken iller bazında bu durumun takibini yapmak güç olmaktadır. Resmî nikâh kaydı, tarafların birçok hakkını muhafaza etmektedir. Ancak mehir gibi dinî nikâhın sağladığı hakların korunması açısından şahitlerin varlığı ve ilanı büyük önem arz etmektedir. Aksi halde evlilikte gizlilik durumu hasıl olacağından akid fâsid olacaktır.

3.2.2. Evlenme Engelinin Bulunmaması

Daha önce in'ikad şartlarında belirttiğimiz gibi, evlenme engelleri devamlı ve geçici olmak üzere ikiye ayrılır. Devamlı evlenme engeli bulunan bir nikâh akdi bâtil hükmündedir. Bu engellerin sonuç doğurmadığı konusunda âlimler ittifak halindedir. Sıhhat şartı kapsamında yer alan evlenme engelleri ise üzerinde görüş birliği sağlanamayan muvakkat engellerdir. Bu

⁸⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 62; Aydın, “İlmihal”, 2: 208.

⁸⁸ Cezûrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 25; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 58; Döndüren, *Aile İlmihali*, 163; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 333.

⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 31; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 20; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 60.

⁹⁰ Tirmizî, “Nikâh”, 6; İbn Mâce, “Nikâh”, 20.

⁹¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 20.

engellerden herhangi birinin bulunması akdi, fâsid kılacağı gibi bâtıl nikâhın aksine bazı sonuçlar doğuracaktır. Nitekim fâsid-bâtıl ayırımına gitmekteki maksat da doğan bu sonuçlar neticesinde tarafların hakkını muhafaza edebilmektir.

3.2.3. İkra ve Cebir Olmaması

Bir kişinin, hür iradesiyle yapmayı istemeyeceği sözlü veya fiilî tasarruflara zorlanmasına *ikrah* denir.⁹² Hânefi mezhebine göre, rıza nikâhın sıhhat şartı değildir. Bu sebeple cebir, ikrah veya şaka yoluyla yapılan boşama ve nikâh bağlayıcıdır.⁹³ Hukuk-ı Aile Kararnâmesinin de kabul ettiği fakihlerin ekseriyetinin görüşüne göre ise; ölüm, hapis, şiddetli dayak korkusu ile yapılan akidler fâsidtir ve mükrih, tehdit giderilince akdi kabul veya reddetmekte muhayyerdir.⁹⁴

Evlilik akdi diğer tüm akidlere nazaran rıza kavramının fazlasıyla önem arz ettiği bir akittir. Taraflar hayatlarını devam ettirecekleri kişiyi seçmekte özgür olmalıdır. Dolayısıyla rıza ve ihtiyarı zedeleyen hatta ortadan kaldıran ikrah mevzu bahis olduğunda kişilerin cayma hakkı söz konusu olacaktır. Nitekim Türk Medeni Kanunun'da da herhangi bir zorlama veya korkutma durumunda tarafların evliliği iptal hakları bulunmaktadır.⁹⁵

3.3. Nefaz Şartları

Nikâh akdi, kurulduktan sonra uygulanabilirlik kazanması için bir takım şartları barındırması gerekir. Bu şartlar sağlanmadıkça mevcut nikâh hükümleri işlerlik kazanmamaktadır. Akdedildikten sonra hemen yürürlük kazanmayan nikâh çeşitleri mezheplere göre değişiklik arz etmektedir. Hanefi mezhebine göre bu şartlar dört tanedir.⁹⁶

1) Yakın veli mevcut iken uzak velinin izni ile kıyılan nikâh yakın velinin iznine kadar askıda kalır. Şâfiî ve Hanbelilere göre bu sıhhat şartı olduğundan böyle bir nikâh geçersizdir.⁹⁷

⁹² Teftâzânî, *et-Telvîh*, 2: 789; Güleç, “İslâm Hukukuna Göre İkra (Cebir)”, 129; Ali Bardakoğlu, “İkra”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 31.

⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 3,4; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı*, 9: 64.

⁹⁴ *Hukûk-ı Aile Kararnâmesi*, mad. 57; Aydın, “İlmihal”, 2: 207,208; Döndüren, *Aile İlmihali*, 164; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 344; Çeker, *Akidler*, 33,34.

⁹⁵ Mustafa Dural v.dğr., *Türk Özel Hukuku : Aile Hukuku*, 15. Bs (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020), 3: 92.

⁹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 233; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı*, 9: 68,69; Aydın, “İlmihal”, 2: 208,209; Döndüren, *Aile İlmihali*, 165,166.

⁹⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 35; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 13,14.

2) Eksik edâ ehliyetli bireylerin veli izni olmaksızın akdettiği nikâhın da hükümleri velinin izni alınıncaya kadar işlevsellik kazanmamaktadır. İmam Muhammed, tam ehliyetli bir kadının da aynı hükme tabii olduğu görüşündedir.

3) Vekil olarak tayin edilen kişi, müvekkilinin rızası dışında bir tasarrufta bulunursa müvekkilin iznine ihtiyaç duyulur. Vekilin mehir miktarında oynama yapması bu kapsamdadır.

4) Nikâh, fuzulî yani yetkisiz bir şahıs tarafından akdedilmemelidir. Bu nikâhın nefâzı fuzulînin temsil ettiği tarafın rızasına bağlıdır.

Hanefî fakihlere göre bu şartların sağlanmaması akdin butlânına yahut fesâdına sebep olmamaktadır. Yalnızca şartlar gerçekleştirilinceye kadar akit mevkuf olmaktadır yani askıda kalmaktadır.⁹⁸

3.4. Lüzum Şartları

Kurulan bir nikah akdi lüzum şartlarındaki eksikliğe bağlı olarak taraflar dışında bir şahsın iradesine bağlı olarak feshedilebilir. Bu durum da evliliğin lüzumunu yani bağlayıcılığını ortadan kaldırır. Hanefîlere göre nikâhın bağlayıcı olabilmesi için iki şart vardır.⁹⁹

- 1) Tam ehliyet sahibi bir kadın, velisinin izni olmaksızın denk olmayan bir eş seçimi yapmışsa veli, nikâhı feshetme hakkına sahiptir.
- 2) Eksik ehliyetli veya ehliyetsiz bir kişi, velisi tarafından evlendirilebilir. Fakat bu şahıs, tam ehliyet sahibi olduğu zaman muhayyerlik hakkı doğar. Mümeyyiz küçüğün buluşma ermesi bu cihettendir.

Kadının evliliğe rızasının olmaması veya kocanın bir takım kusurlarının öğrenilmesi halinde kadın nikâhı feshedebilir. Böyle bir evlilik feshine kadar tüm evlilik neticelerini barındırmaktadır.¹⁰⁰

4. Muharremât

Muharremât (محرمات), ‘yoksun’ anlamındaki ‘hurmet’ (حرمة) kökünün ‘yasaklananlar’ anlamındaki cem’i mef’ul veznidir. Fıkıh terimi olarak iki anlama sahiptir. İslâm hukukundaki genel tanıma göre, dinen haram kılınan şeylere muharremât denilmektedir. Aile hukukundaki terim

⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 2: 233; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 68.

⁹⁹ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 2: 315; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2: 39; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 70,71; Aydın, “İlmihal”, 2: 209; Döndüren, *Aile İlmihali*, 167,168.

¹⁰⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 216; Burhâneddin Mergînânî, *el-Hidâye*, 1. Bs (Pakistan: İdâretü’l Kur’an ve Ulumu’l İslâmiyye, 1417), 1: 194; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 2: 316.

anlam ise evlenilmesi haram kılınan, yasak olan kişilerdir.¹⁰¹ Şafî, Malikî ve Hanbelî fakihlerine göre tüm engeller butlâna sebep olduğundan devamlı ve geçici gibi bir ayrıma gidilmemiştir.¹⁰²

4.1. Devamlı Evlenme Engelleri

Kişinin mahreminin kimler olduğu Nisâ Suresi (4/23)’nde detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Âyetle “*Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, sütbacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı..*” buyurularak yasağın kapsamı belirtilmiştir. Âyetin içeriği itibarıyla üç nev’i mahremiyet bulunmaktadır. Bunlar kan hısımlığı, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığıdır.

Devamlı evlenme engelleri ittifakla evliliği bâtil kılmaktadır. Fakat sonuç teşkil ediyor olması bakımından fâsid evliliklere benzerlik göstermektedir. Fukahâ şüphe üzerine kurulmuş böyle bir evliliğin bilhassa kadın ve çocuk açısından sonuçlar taşıdığı görüşündedir. Bu sebeple devamlı evlenme engellerinin kapsamını burada ele aldık.

4.1.1. Kan Hısımlığı (el-Karâbe)

Dört derecesi bulunan hısımlığın ilk basamağı kişinin usûlüdür. Yani anne, baba, nineler ve dedelerdir. İkinci basamak, fûrûu yani kızı, oğlu, torunları ve torunlarının çocuklarıdır. Üçüncü basamak ebeveynlerin fûrûudur. Yani ana bir yahut baba bir farketmeksizin kişinin kardeşleri, kardeşlerinin çocukları (yeğenler) ve torunları bu nev’idendir. Dede ve ninelerin fûrûunun birinci tabakası, dördüncü basamağı oluşturmaktadır. Birinci tabakadaki hala, teyze, amca ve dayılar bu gruptadır fakat bu kişilerin çocukları ve torunları kişiye haram olmamaktadır. Buradaki önemli kısım usûl ve fûrû aşağı veya yukarı doğru devam etmektedir. Meselâ kişi teyze ve dayısıyla evlenemediği gibi usûl ve fûrûunun teyze ve dayılarıyla da evlenemez.¹⁰³

Günümüzde enest ilişki kapsamına giren bu tür birliktelikler veya evlilikler birçok toplumda olduğu gibi bizde de Medenî kanun kapsamında yasaklanmıştır. Tıbbî olarak da doğacak olan çocuğun sağlığında ciddi problemlere sebep olan bu bağı ciddiye almak gerekir. Bu tür

¹⁰¹ Kemâl Yavuz - Ramazan Ayvalli, “Muharremât”, *Dinî Terimler Sözlüğü* (İstanbul: İhlas Gazatecilik, t.y.), 2: 35; Fahrettin Atar, “Muharremât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 6.

¹⁰² İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 40.

¹⁰³ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 199; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 37; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 84; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 105; Döndüren, *Aile İlmihali*, 169.

birliktelikler ve evlilikler yalnızca nesebi bozmakla kalmaz aynı zamanda aile bağlarına da ciddi anlamda zarar verir. Yozlaşmanın yoğun etkisi altında olduğumuz şu dönemde aslen imkansız olan bu tür yönelimlere sahip bireylerin ciddi psikolojik problemlere sahip olduğu sonucuna varılmaktadır.

4.1.2. Sıhrî Hısımlık (el-Müsâhera)

Sıhrî hısımlık kişilerin evlilik neticesinde edindiği bir bağıdır. Sıhriyyet sebebiyle oluşan muharremât da dört kısımdır. Birinci kısmı usûlün eşleri oluşturmaktadır. Anne, baba, dede ve ninenin eşleri kişiye haramdır. Burada şöyle bir ayrıma gitmek doğru olacaktır. Bir kadının tek nikâh akdinde birden fazla eşi olması caiz olmadığından burada eşlerden kastın, baba yahut dedenin anne ve nine dışındaki eşleri olduğu anlaşılmalıdır. Aynı zamanda üvey anne ve baba da bu kapsamdadır. Zira muharremâtı detaylandıran âyetlerde bilhassa bundan bahsedilmiş ve çirkinliğine vurgu yapılmıştır.¹⁰⁴ İkinci kısım fûrûun eşleri, üçüncüsü eşin usûlü dördüncüsü de eşinin fûrûudur.¹⁰⁵

Soy bağında aşağı veya yukarı doğru ne kadar gidilirse gidilsin asabe ya da zatü'l erhâm olmasına bakılmaksızın bu kişilerle evlilik memnû kabul edilir. Ölüm ya da talak bu mahremiyeti ortadan kaldırmaz. İlk üç sıhriyyet bağında dikkat edilmesi gereken konu, zifaf olmaksızın nikâh akdi ile bu bağın sabit olduğudur.¹⁰⁶ Eşin fûrûunda ise yalnızca birleşme vuku' bulduğunda mahremiyetin doğduğu âyetde belirtilmiştir.¹⁰⁷

4.1.3. Süt Hısımlığı (Karabetü'r Radâ)

Taraflar arasında evlenme engeli oluşturan bağlardan biri de süt bağıdır. Fıkıh âlimlerinin ekseriyeti, iki yaşını doldurmamış çocuğun emdiği sütün hısımlık oluşturduğu görüşündedir. İmam Malik ve Ebû Hanîfe sütün miktarında belirli bir ölçü gözetmezken İmam Şafî beş aralıklı ve

¹⁰⁴ en-Nisâ, 4/22: “Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.”

¹⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 199; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 38; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 84; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 106; Döndüren, *Aile İlmihali*, 170.

¹⁰⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 106,107.

¹⁰⁷ en-Nisâ, 4/23: “..Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”

doyurucu miktarda olması gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁸ Âyet-i Kerîme¹⁰⁹ ve Hz. Peygamber'in "Neseb yoluyla haram olan, süt yoluyla da haramdır" hadîs-i şerifi¹¹⁰ süt bağıнын kapsamını belirlemiştir. Şu durumda karâbe ve müsâhera sebebiyle mahrem olan kişiler, süt bağı sebebiyle de haram olmaktadır. Dolayısıyla süt bağı ile sekiz çeşit hısımlık oluşmaktadır.¹¹¹

- Süt usûl (yukarı doğru devam eder)
- Süt fûrûu (aşağı doğru devam eder)
- Süt anne ve babanın fûruu (süt kardeşler ve evlatları)
- Süt nine ve dedenin birinci tabakadan fûruu (süt hala, teyze, dayı, amca)
- Eşinin süt usûlü (yukarı doğru devam eder)
- Süt usûlünün eşleri (zifaf şartı aranmaz)
- Süt fûruun eşleri (aşağı doğru devam eder ve zifaf şartı aranmaz)
- Eşin süt fûrûu (aşağı doğru devam eder ve zifaf şartı vardır)

Her ne kadar İslâm hukuku haricinde süt hısımlığına dair bir hüküm bulunmasa da ileride süt bağına yönelik yapılacak olan araştırmalarda bu bağıнын ehemmiyeti çözülecektir. Zira çocuk süt ile bir takım huylar edinir ve annelik bağı kurulur. Süt anne ile kurulan bu bağı, aynı süt ile beslenmiş diğer kişilerle de bağı kurmaktadır.¹¹² Böyle bir bağı yok sayarak evliliklerine müsaade etmek aileler arasındaki güven ve sevgi ortamını zedeleyecektir. Süt hısımlığı islamiyetten önce Arap toplumunda var olan bir adet iken âyet ile desteklenmesi bağıнын ciddiye alınması gerektiğinin göstergesidir. Nitekim bu durum yok sayılarak yakın tarihte süt bankası kurulması planlamış daha sonra proje iptal edilerek ciddi bir neseb tahribatının önüne geçilmiştir. Süt hısımlığına henüz anlaşılamamış hikmeti dışında kulun Rabbinin hükmüne olan teslimiyetinin bir göstergesi olarak da kabul edilebilir.

4.2. Geçici Evlenme Engelleri

Bu başlık içerisinde ekseriyetle fukahanın üzerinde ihtilaf ettiğı evlenme engelleri bulunmaktadır. İttifakın bulunmadığı bu engeller, tezin konusunu teşkil eden fâsid evlilikler

¹⁰⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 132; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 40; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 112; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 326.

¹⁰⁹ en-Nisâ, 4/23: "...Sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız... (size haram kılındı)"

¹¹⁰ Buhârî, "Şehâdât", 7; Müslîm, "Radâ", 1, 9; Ebû Davûd, "Nikâh", 6.

¹¹¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3: 4; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 110.

¹¹² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 40; Döndüren, *Aile İlmihali*, 171.

bahsinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Tarafların evlenmelerine mani olan vasfın devamlılık arz etmediği evlenme engelleri bu kâbildendir. Din ayrılığı, başkasının eşi olma durumu, iddet bekleme, dört eşli olma, bain talak devamlılık arz etmeyen engellerdir. Bu hallerden herhangi biri mevcut iken yapılacak bâtil yahut fâsid hükmündedir. Evliliğe mani durum giderilmediği müddetçe nikâh sıhhat kazanmadığı için taraflar tefrike zorlanır. Sonlandırılan bu evlilikte taraflar mehir, iddet, neseb gibi neticelerden de sorumlu tutulur.

5. Muteberlik Bakımından Nikâh Çeşitleri

Nikâh; in'ikad, sıhhat, lüzum veya nefaz şartlarının mevcudiyetine bağlı olarak çeşitlenir. Evliliğin devamını, bağlayıcılığını, neticelerini belirlemek de etkin rol oynayan bu şartlar, yukarıda da belirttiğimiz gibi mezheplere göre değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla nikâh tasnifi de görüşler paralelinde oluşmuştur. Hanefilere göre ise nikâh; sahîh, fâsid, bâtil, mevkûf ve gayri لازم olarak beş nev'idir.¹¹³

5.1. Sahîh Nikâh

5.1.1. Tarifi

Sahîh (الصحيح) kelimesi sözlükte “sağlam ve sağlıklı olmak, hastalıktan kurtulup iyileşmek” şeklinde tanımlanmıştır. Kökü suhh (صح) olan sıhhat terimi fıkıh terminolojisinde, muâmelât yahut münakehat kapsamındaki bir işlemin temel unsur ve şartlarını eksiksiz olarak taşımasını ifade etmektedir.¹¹⁴

Sahîh nikâh, in'ikad (kuruluş) ve sıhhat şartlarını tam olarak taşıyan bir nikâh akdidir. Akıl, bâliğ, Müslüman bireylerin aralarında evlenme engeli bulunmaksızın akdettikleri nikâh bu cihettendir. Aynı zaman da mevkûf olarak kurulan bir akidte gerekli icazet alındığında yine sahîh bir nikâh kurulmuş olur. Gayri لازم nikahta fesh hakkının kullanılmaması nikahın sıhhati ile ilgili değil bağlayıcılığı ile ilgilidir. Nikah bağlayıcı olmasa bile sahihtir.¹¹⁵ Fasîd evliliğin hükümlerini kolay ifade edebilmek için bu kısımda sahîh nikâhın hükümleri ele alınmaktadır.

¹¹³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 331; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 76.

¹¹⁴ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “shh”, *Lisânü'l Arab* (Beyrut: Dar Sader, 1414), 2: 507; H. Yunus Apaydın, “Sihhat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 110.

¹¹⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 331,334; Atar, “Nikâh”, 33: 116.

5.1.2. Nikâhın Hükümleri

İçerisinde eksiklik barındırmayan, sağlam diğer bir ifadeyle sahîh nikâh akdi, taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar vermektedir. Âyet ve hadisler ile kapsamı belirlenen bu görevler bireyin üzerine vaciptir.¹¹⁶ Yerine getirilmemesi durumunda karşı taraf, mahkemeye başvurarak talak yahut ceza talebinde bulunabilir.¹¹⁷ Çünkü bir tarafa görev olarak addedilen şey diğer taraf için hak teşkil etmektedir. Sahih bir nikâh akdine terettüp eden hükümler şöyledir;

5.1.2.1. Mehir

Kelime anlamı itibariyle para ve mal manasına gelen *mehir*,¹¹⁸ nikâh akdi ile erkeğin kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği muayyen miktardaki mal yahut meblağdır.¹¹⁹ Bu anlamıyla mehir Kur'ân-ı Kerim'de; sadak, nihle,¹²⁰ farida,¹²¹ ücra,¹²² kelimeleriyle ifade edilmiştir. Mehir kelimesi ise daha çok konu ile ilgili hadislerde geçmektedir.¹²³

Mehir, kadına verilen değer bir göstergesidir. Fıkıh terminolojisinde; “*Kadınlara mehirlerini bir bağış olarak verin*”¹²⁴ ve “... onlardan karı-koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir”¹²⁵ âyetleridilil alınarak, ‘akid ile kadına biçilen bir kıymet veya ondan istifade edilmesine karşılık verilen bir meblağ’ olarak tarif edilmiştir.¹²⁶ Burhâneddin el-Mergînânî (ö. 593/1197) de “*Mehir, kadının şerefli bir varlık olduğunu belirtmek için şeriatin vacip kıldığı şeydir*” şeklinde makul bir tanımlama yapmıştır.¹²⁷

Mehir, nikâh akdi esnasında belirlenip belirlenmemesine göre iki kısma ayrılmaktadır. Mehir, nikâh meclisinde eşlerin karşılıklı rızaları ile belirlenmişse *mehr-i müsemma* olarak adlandırılır. Şâyet nikâh akdi esnasında mehirden söz edilmemiş veya bir takım nedenlerden dolayı

¹¹⁶ el-Bakara, 2/233; en-Nisâ, 4/19; et-Talâk, 65/6,7.

¹¹⁷ *Bedâiu's-sanâi'*, 1406, 2: 291; Burhâneddin Mergînânî, *el-Hidâye*, 1. Bs (Pakistan: İdâretü'l Kur'an ve Ulumu'l İslâmiyye, 1417), 3: 65,66.

¹¹⁸ İbn Manzûr, “mhr”, *Lisânü'l Arab*, 5: 184.

¹¹⁹ Aydın, “İlmihal”, 2: 217; Döndüren, *Aile İlmihali*, 221; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 346; Çeker, *Akidler*, 185.

¹²⁰ en-Nisa, 4/4.

¹²¹ el-Bakara, 2/236, 237.

¹²² en-Nisa, 4/24, 25; el-Maide, 5/5; el-Azhâb, 33/50; el-Mümtehhine, 60/10; et-Talâk, 65/6.

¹²³ Müslim, “Nikâh”, 78; Buhârî, “Nikâh”, 50-52.

¹²⁴ en-Nisâ, 4/4

¹²⁵ en-Nisa, 4/24.

¹²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 62; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezhâhibi'l-erba'a*, 4: 96.

¹²⁷ Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 64.

mehir geçersiz sayılmışsa, o kadına mehr-i misil lazım gelir.¹²⁸ Nikâh akdinin kurulumuyla mehr-i misil vacip olur.¹²⁹ *Mehr-i misil*, kadının akrabaları arasında veya yaşadığı çevrede her açıdan emsallerinin aldığı miktara bakılarak uygun görülen mehirdir.¹³⁰

Akid esnasında kararlaştırılan mehr-i müsemma, ödeme zamanına göre de farklı tasnif edilmektedir. Mehir; akid esnasında peşin olarak verilirse *mehr-i muaccel*, ödeme ileri bir tarihe atılır veya taksitlendirilirse *mehr-i müeccel*dir. Peşin olarak verilecek mehr, örfen ertelenebilir veya bir kısmı peşin bir kısmı başka bir vakitte ödenmek üzere belirlenebilir. Taksitli yani müeccel olarak ödenecek olan mehr; beş veya on yıl sonrasına, kocanın vefat etmesine veya evliliğin sona ermesine bağlanabilir. Bu durumda kadın kararlaştırılan vade vaktinden önce mehrini talep edemez. Mehr-i müeccel, boşanma veya ölüm ile peşin mehre yani mehr-i muaccele dönüşür.¹³¹

Mehirde vaat edilen mal üzerinde yalnızca kadın söz sahibidir. Onun rızası olmadığı sürece o maldan kimse istifade edemez. Nitekim bu husus Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde İmam Ebû Hanife'nin görüşü esas alınarak "Mehir menkûhenin hakkı olup onunla cihaz(çeyiz) yapmaya cebrolunamaz. Bir kızı tezviç ve teslim için ebeveyn ve akrabasının zevceden akçe veya eşyayı saire almaları memnudur." şeklinde kanunlaştırılmıştır.¹³²

Sahîh bir evliliğin ardından zifaf veya sahîh halvet gerçekleşirse veya bunlardan önce eşlerden biri vefat ederse mehrin tamamı sabit olur. Zifaf yahut sahîh halvet gerçekleşmeksizin ayrılık vuku bulursa kadın takdir edilen mehrin yarısı üzerinde hak sahibi olur.¹³³

5.1.2.2. Sıhrî Hısımlık

Sahîh bir nikâh akdinin diğer bir sonucu ise taraflar arasında ölüm ve boşama yoluyla dahi ortadan kalkmayan sıhrî hısımlıktır. Aralarında sıhrî hısımlık oluşan taraflar, birbirlerinin usûl ve furûu ile kesinlikle evlenemez. Evlenme engelleri başlığı altında detaylandırdığımız bu tür hısımlık, devamlı haram olan evlilikler kapsamına girmektedir.¹³⁴

¹²⁸ el-Bakara, 2/236

¹²⁹ Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 64; İbn Âbidîn, *Reddû'l Muhtâr*, 4: 100; Aydın, "İlmihal", 2: 219.

¹³⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 108.

¹³¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 101,102; Döndüren, *Aile İlmihali*, 225; Aydın, "İlmihal", 2: 219.

¹³² *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, mad. 89,90.

¹³³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 102; Aydın, "İlmihal", 2: 219; Döndüren, *Aile İlmihali*, 228,229,230; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 348.

¹³⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 84; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 106.

Sahîh nikâh akdi sonucunda tarafların üvey evlatları, anne ve babaları ve anne, baba, evlat yahut torunlarının eşleri ile aralarında devamlı evlenme engeli oluşmaktadır.¹³⁵ Doğan bu hısımlık evlilikte yok sayılamayacağı gibi kasıtlı olarak ihlal edildiğinde had cezası gerekmektedir.¹³⁶

5.1.2.3. Neseb

Geniş anlamda kişinin usûlü ile olan akrabalık bağıını ifade eden *neseb* kavramı, fıkıh terminolojisinde daha çok kişinin anne ve babası ile olan bağıını karşılayan bir terimdir. Neslin muhafazası noktasında nesebin sübutunu temin etmek büyük bir önem taşımaktadır. Neslin, İslâm dininde korunması esas olan evrensel değerler içerisinde kabul edilmesi, bu önemin bir temsili olarak gösterilebilir.¹³⁷

Fâsid, bâtil evlilikler ve bilhassa evlilik dışı ilişkiler neticesinde doğan çocuklarda nesebin belirlenmesi ve haklarının tesbiti mühimdir. Zira miras, nafaka, evlenme engelleri, velâyet gibi hususlar aile bağları ile netlik kazanır. Babası tarafından reddedilen yahut annesi tarafından başkasına nisbet edilen bir çocuğun söz konusu haklardan mahrum olması ya da men edilmesi gibi durumlar ancak bu bağın belirlenmesiyle çözüme kavuşabilir.

Günümüzde anne-baba bağıını belirlemek tıbbın geldiği nokta itibariyle hem kolay hem de güvenilirdir. Geçmişte ise bunu belirlemek aynı güvenilirlik ve kolaylıkta olmamıştır. Bu sebeple nesebin belirlenmesinde bazı şartlar gözetilmiştir. Şâyet çocuk, evlilik içerisinde dünyaya gelmişse; ilk olarak erkeğin buna ehil olup olmadığına bakılır. Nikâh ya da halvet baz alınarak hamileliğin asgari süresinin dolmuş olması aranan bir diğer şarttır. Bu süre ittifakla en az altı aydır. Süre baz alınarak dikkat edilen bir diğer şart ise; eşin vefatından veya boşamasından sonra azâmî sürenin aşılmasıdır. Fıkıh kitaplarında bu süre için dokuz aydan 5 yıla kadar görüşler bulunmaktadır.¹³⁸

Fâsid nikâh, yalnızca fiilî evlilik neticesinde sonuç doğurduğundan nesebin babaya bağlanabilmesi için Hanefîlere göre zifaf, Malikîlere göre ise zifaf yahut halvet şarttır. Bâtil nikâh sonrasında ise zifaf olsa dahi miras, nafaka vb. bir sonuç oluşmamaktadır. Fakat Hanefî mezhebine göre aralarında evlenme engeli olan kişilerin yapacağı bâtil evlilikte maslahat gözetilerek doğacak

¹³⁵ en-Nisâ, 4/23; el-Azhâb, 33/37.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 199; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 37.

¹³⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, “Neseb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 573.

¹³⁸ Dönmez, “Neseb”, 32: 574; Döndüren, *Aile İlmihali*, 304; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 394.

çocuğun nesebi babaya bağlanır.¹³⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v) bir çok farklı varyantla sabit olan "Çocuk döşeğe aittir. Zinâ edene ise mahrumiyet vardır"¹⁴⁰ hadisi, zinâ sonucu dünyaya geldiği bilinen çocuğun nesebinin hiçbir koşulda babaya bağlanamayacağının delilidir. İslâm'da neseb, Allah'ın (c.c) kullarına verdiği nimetlerden biri kabul edildiğinden büyük günahlar kapsamındaki zinâ neticesinde doğan çocuk, Hz. Peygamberin de hadis-i şerifinde ifade ettiği gibi bu nimetten mahrum kalmaktadır.¹⁴¹

5.1.2.4. Miras

Evlilik bağı neticesinde taraflar, karşılıklı olarak miras hakkı elde ederler. On bir çeşit hısımlık ve kırk farklı hisse payı barındıran bu vârislik, İslâm hukukunda *ashab-ı ferâiz* olarak adlandırılmaktadır.¹⁴² Sahih bir evlilikte eşlerden erkeğin ölmesi halinde kadın, mirastan evlat veya torunlar var ise sekizde bir, yoksa dörtte bir pay almaktadır. Mûris kadınsa evlatları veya torunları da yoksa koca, terikenin yarısını alır. Kadının oğlunun, kızının veya onların çocuklarının olması durumunda erkek, terikeden dörtte bir pay almaktadır.¹⁴³

Taraflar arasındaki din farkı, verâset işleminde bilhassa eşlerin durumu açısından önem arz etmektedir. Hz. Peygamber'in "*Müslüman kâfire, kâfir de Müslümana vâris olamaz*"¹⁴⁴ hadisi, gayr-i müslim kadının mirasdan pay alamayacağı hükmünün kaynağıdır.¹⁴⁵

5.1.2.5. Nafaka

Sözlükte "tüketmek, harcamak" anlamlarına gelen *infâk* masdarından türeyen *nafaka* kelime anlamı itibariyle yiyecek, azık manalarına gelir.¹⁴⁶ Fıkıh terminolojisinde ise *nafaka*, kişinin bakmakla yükümlü olduğu birinci dereceden aile üyelerinin karşılamakla yükümlü olduğu ihtiyaçlarıdır. Çoğulu 'nafakât' olup Türkçede 'geçim masrafı, geçim harcamaları' olarak ifade

¹³⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3: 211; İbnü'l Hümmâm, *Şerhu Fethu'l Kadîr*, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424), 3: 301; Dönmez, "Neseb", 32: 574.

¹⁴⁰ Buhârî, "Hudûd", 23; "Ferâiz", 18; "Buyû", 3,100; "Ahkâm", 29; Müslim, "Radâ", 36,37; Ebû Dâvûd, "Talak", 34; Tirmizî, "Radâ", 8; Nesâî, "Talak", 48; İbn Mâce, "Nikâh", 59.

¹⁴¹ Adnan Koşum, "İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu", *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007): 158,159,160; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2014, 1: 394.

¹⁴² en-Nisâ: 4/12.

¹⁴³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 91; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 442,443,444,445; Aydın, "İlmihal", 2: 247.

¹⁴⁴ Buhârî, "Ferâiz", 26.

¹⁴⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 91; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 428.

¹⁴⁶ İbn Manzûr, "nfk", *Lisânü'l Arab*, 10: 499.

edilmektedir.¹⁴⁷ Türk Medenî Hukuk’unda da kapsam olarak farklılıklar arz etmekle birlikte *nafaka* terimi bu anlamda kullanılmaktadır.¹⁴⁸

Kişinin mülkiyeti veya sorumluluğu altındaki canlıların bakımı için yapılan harcamalar olarak nafaka kavramına bakıldığında evlilik nafakası, hısımlık nafakası ve mülkiyet nafakası şeklinde üç nev’i ile karşılaşmaktayız. Mülkiyet nafakası, kişinin evinde bulunan hayvan yahut cansız varıkların yaşamlarını veya mevcudiyetlerini devam ettirebilmek için ihtiyaç duydukları herşeyi kapsamaktadır. Aile hukuku alanına giren nafaka ise evlilik ve hısımlık nafakasıdır.¹⁴⁹

Hısımlık nafakası, kan bağı münasebetiyle kişinin kardeşlerinin yahut miras doğuracak kadar yakınlık arz eden akrabalarının ihtiyaçlarının karşılanmasını ifade eder. Bu yükümlülük âyet¹⁵⁰ ve hadislerle¹⁵¹ belirlenmiş olup, kan bağı şartı aranır yani süt ve sıhrî hısımlığı içerisine almamaktadır. Hısımlık nafakası usûl, fûrû ve mahrem derecesindeki yakınlarla uygulanır. İhtiyaçlarını karşılamak için yeterli geliri olmayan (fakir) fûrûun nafakasını usûlden bir erkek zengin olmasa dahi çalışarak karşılamakla yükümlüdür.¹⁵²

Evlilik nafakası ise, nikâh akdinin hükümlerinden birisi olup karının fakir olma şartı olmaksızın erkek üzerinde borç teşkil eden bir sorumluluktur. Erkek, evliliğin başlangıcı itibariyle mesken, yiyecek, giyecek vb. kadının tüm ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Erkek öncelikle aile kurma niyetini eşine bir ev sağlayarak gösterir. Aşırılığa ve cimriliğe kaçmaksızın erkeğin durumu dikkate alınarak mesken belirlenir. Daha sonra aile bireylerinin iâşesi aynı ölçüde karşılanır.¹⁵³ Şâyet kadın sağlık sorunları sebebiyle ev işi yapamıyorsa hizmetçi tutulması gerekir. Erkeğin fakir, gaib veya hasta olması bu sorumluluğu iskat etmemekle birlikte nafaka borçlusu olarak kabul edilir.¹⁵⁴

5.1.2.6. İddet

Kelime anlamı saymak olan *iddet*, adet kelimesinden türemiştir.¹⁵⁵ Terim olarak; evlilikten hasıl olan durumların evlilik sonrasında takibini yapmak adına boşanmış, nikâhı feshedilmiş veya

¹⁴⁷ Döndüren, *Aile İlmihali*, 236; Celal Erbay, “Nafaka”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 282; Kemâl Yavuz - Ramazan Ayvallı, “Nafaka”, *Dini Terimler Sözlüğü* (İstanbul: İhlas Gazatecilik, t.y.), 2: 86.

¹⁴⁸ Dural v.dğr., *Özel Hukuk*, 3: 376.

¹⁴⁹ Erbay, “Nafaka”, 32: 283.

¹⁵⁰ el-Bakara, 2/233; el-İsrâ, 17/23; el-Ankebût, 29/8; Lokmân, 31/14.

¹⁵¹ İbn Mâce, “Ticârât”, 64; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 119-120; “Büyu”, 77.

¹⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 181,182; Erbay, “Nafaka”, 32: 283,284.

¹⁵³ Serahsî, *el-Mebsût*, 13: 181; Hamdi Döndüren, “Mesken”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 316.

¹⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 190; Döndüren, *Aile İlmihali*, 239,240; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 350; Erbay, “Nafaka”, 32: 282.

¹⁵⁵ İbn Manzûr, “add”, *Lisânü'l-‘Arab*, 1414), 3: 181.

kocası ölmüş kadının beklemesi gereken süredir. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa, kadının hamile olma olasılığı sebebiyle alınan bir süre önlemidir.¹⁵⁶ Böylelikle bu olasılığın gerçekleşmesi halinde doğacak çocuğun nesebi, net bir biçimde babaya bağlanabilmektedir.

İddet aslında nikâhın değil boşamanın bir neticesidir. Burada zikredilmesinin sebebi sahîh nikâh ve fâsid nikâh arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları gösterebilmek içindir. İddet kadın için şer'an vaciptir. *“Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç âdet süresince beklerler”*, *“Allah’a ve âhiret gününe iman ediyorlarsa, Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.”*¹⁵⁷, *“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlar ile âdet görmeyenler hakkında tereddüt ederseniz onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süreleri ise doğum yapımlarıyla sona erer. Kim Allah’a saygısızlıktan sakınırsa Allah ona işinde bir kolaylık verir”*¹⁵⁸ âyet-i kerimeleri bu hükmün delilleridir. Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadisinde Fatıma binti Kays’a *“Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kadının ölmüş bir kimse için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Yalnız kocası bundan müstesnadır. Onun iddeti dört ay on gündür”* buyurarak İbn Ümmü Mektûm’un yanında iddet beklemesini söylemiştir. Görüldüğü üzere müddetler kadının vasfına göre değişiklik gösterse de hüküm aynıdır.¹⁵⁹

Kocaları vefat eden kadınlar için iddet süresi dört ay on gündür. Kadının hamile olması durumunda bu süre hamileliğin sona ermesiyle biter. Şayet kadın ric’i talak iddeti beklerken eşi vefat ederse bu süreyi sonlandırır ve ölüm iddeti beklemeye başlar. Talak iddeti bekleyen kadın hamile ise onun iddeti hamileliğin sonlanması ile bitmektedir. Boşanma sebebiyle iddet bekleniyorsa Hanefî ve Hanbelilere göre; üç hayız süresi, Şafiî ve Malikîlere göre, üç temizlik süresi beklerler. Bu ihtilafın sebebi üç kur’u âyetidir.¹⁶⁰ *Kurûnun* temizlik dönemi mi yoksa hayız dönemi mi olduğunda ihtilaf edilmiştir. Bir hastalık veya özür sebebiyle hayız görmeyen veya yaşlılıktan dolayı hayızdan kesilmiş olan kadının iddeti için Malikî mezhebinin görüşü tercih edilmiştir. Buna göre kadın on iki ay iddet beklemelidir.¹⁶¹

¹⁵⁶ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 3: 190; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 104.

¹⁵⁷ el-Bakara, 2/ 228.

¹⁵⁸ et-Talâk, 65/4.

¹⁵⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, *Neylû’l-evâtâr şerhu Münteke’l-aḥbâr*, 1. Bs (Beyrut: Beytü’l-Efkâri’d-Devliyye, 1425), 1: 1303.

¹⁶⁰ el-Bakara, 2/228; *“Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç kurû’ süresince beklerler.”*

¹⁶¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 109; Aydın, *“İlmihal”*, 2: 240.

5.1.2.7. Birden Fazla Evliliklerde Adalet

Sahih bir nikâh altında birden fazla kadın bulunduran erkek, aralarında zaman, ilgi, geceleme, nafaka vb. durumlarda eşlerine karşı adil olmalıdır. Şâyet bu adaleti gözetemeyeceğinden endişe duyuyorsa dinin de önerdiği ve tasvip ettiği tek eşliliğe kendini razı etmelidir.¹⁶²

Kur'an-ı Kerim'de erkeklerin, eşler arasındaki adaleti temin edemeyecekleri açıkça ifade edilmiştir.¹⁶³ Âyette¹⁶⁴ geçen, 'لَنْ تَسْتَطِيعَ' ifadesinde yer alan 'لَنْ' edatı ifadeyi kuvvetlendirmek maksadıyla kullanılmış olup, hiçbir şekilde bu adaleti sağlayamayacaklarını vurgulamaktadır. Söz konusu adaletten kasıt nafaka, geceleme veya vakit ayırmaktan ziyade muhabbet ve sevgidir. Bu hissiyatın eşit olarak verilmemesi aile içerisinde fitneye ve dolayısıyla huzursuzluğa sebebiyet verecektir.¹⁶⁵

Aile birliğinin devamı, huzurun temini için de öngörülen çözüme riâyet edip tek eş ile evlilik devam ettirilmelidir. Fakat sanıldığı gibi bu erkeğin elinde olan bir tasarruf değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kadının nikâh esnasında sunacağı 'üzerine eş alınmaması, alınması durumunda önceki yahut sonraki nikâhın feshedilmesi' şartı, kadının rızası dışında gerçekleşen böyle bir yaptırımın önüne geçecektir. Nitekim Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi de bu şartı sahîh ve geçerli bir şart olarak kabul etmiştir.¹⁶⁶

5.1.2.8. İyi Geçinmek ve İyi Muamele Etmek

Evlilik birliğinin devamı konusunda tüm maddi yükümlülüklerin yanısıra en etkili faktör karşılıklı saygı ve sevginin muhafazasıdır. Eşlerin aralarındaki muhabbeti besleyebilmeleri, zorluklar karşısındaki sabırlı duruşları evliliğin ömrünü uzun tutacaktır. Burada sorumluluk her iki tarafa da düşmektedir. Aslında bakıldığında gerek evlilik gerek arkadaşlık olsun tüm ikili ilişkilerde karşılıklı davranışlar iletişimi düzenler.

İnsanoğlunun dünyaya geliş sebebi itibariyle bakıldığında hayatı boyunca zorluk çekmemesi, imtihan edilmemesi söz konusu değildir. Eş ve aile kavramı tam da bu noktada değer

¹⁶² Ebû Zehre, *Ahvâluş-şahiyye*, 1: 90; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 7: 168.

¹⁶³ en-Nisâ, 4/3, 129.

¹⁶⁴ en-Nisâ, 4/129; "Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine bûsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın".

¹⁶⁵ H. İbrahim Acar, "Poligami Konusunda Bazı Mülâhazalar", *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (1998): 203.

¹⁶⁶ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, mad. 38.

kazanmaktadır. Hayatın karşımıza çıkardığı problemleri tek başımıza aşamadığımız an, çıkar gözetmeksizin, objektif olarak durum değerlendirmesi yapabilen biri, stres yükümüzü azaltacaktır. Herkes her alanda birebir uyum sağlayamayabilir. Herhangi bir görüş ayrılığı hasıl olduğunda ise hoşgörü ve nezaketten ayrılmadan iletişim kurulmalıdır.

Tabiatı itibariyle birbirinden oldukça farklı olan iki insanın elbette karşı karşıya geldiği durumlar olacaktır. Erkek böyle bir durumda asla eşini incitmemelidir. Karşı tarafa yapılan kuvvet denkliliği olmayan bir fiil, evlilikte tamiri zor çatlaklar oluşturacaktır. Nitekim Allah Teâlâ da âyet-i kerimesinde “*Kadınlarınızla iyi geçinin*”¹⁶⁷, “*Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır..*”¹⁶⁸ buyurmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de bu ve bir çok konuda erkeklerin muhatab alınıyor olması, kadınlara yönelik bir ifadenin bulunmaması erkeklerin derece olarak üstünlüğünün işaretidir. Nitekim Bakara Suresi 228. âyetin devamında “*Ancak erkekler kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler*” buyurulmaktadır. Üstünlüğün ancak takvada olduğunu belirten âyet-i kerime¹⁶⁹ ve Hz. Peygamberin hadisi¹⁷⁰ ışığında bahsi geçen üstünlüğün kuvvet cihetinden olduğu anlaşılmalıdır. Öyle ki erkek ona verilen bu ayrıcalıkla ona emanet edilen eşi ve çocuklarını kendine denk yahut yakın kuvvetteki diğer tehlikelerden koruyabilir.

5.2. Fâsid Nikâh

Tezimizin ana konusunu teşkil eden fâsid evlilik kavramı tezimizin ilerleyen kısımlarında ayrıntılı şekilde ele alınacaktır. Burada kısaca değinmek gerekirse Hânefi mezhebine göre, nikâh akdinin sıhhat şartlarındaki herhangi bir eksiklik, akdin feshine sebep olmaktadır. Feshedilen bu akid neticesinde tarafların mağduriyetini engellemek maksadıyla böyle bir nikah batıl kabul edilmek yerine fasit kabul edilmiştir. Fâsid nikâh kapsamına giren akidlerin sonucunda bilhassa kadın ve varsa çocuk için bazı sahîh nikâh neticeleri takdir edilmektedir. Kadının mehir, nafaka alması, fesih sonrasında iddet beklemesi ve doğacak çocuğun nesebinin babaya bağlanabilmesi bu sonuçlardandır.

---

¹⁶⁷ en-Nisâ, 4/9.

¹⁶⁸ el-Bakara, 2/228.

¹⁶⁹ el-Hucurât, 49/13; “Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sâhib çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allâh'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda en ileri olanıdır. Muhakkak ki Allâh herşeyi bilir, her şeyden hakkıyla haberdârdır”.

¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/411; ““Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki, Rabbiniz birdir, atanız birdir. Arab’ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab’a, kızıl tenlinin siyaha, siyahın kızıl tenliye, takva dışında bir üstünlüğü yoktur”.

5.3. Bâtıl Nikâh

5.3.1. Tarifi

Kuruluş şartlarında veya rükünlerinde eksiklik bulunan nikâh akdidir. Taraflardan birinin tam edâ ehliyetine sahip olmaması, aralarında devamlı evlenme engeli bulunması evliliğin bâtıl olarak kurulmasına sebep olur. Hânefî mezhebi dışındaki âlimler, münâkehâtta bâtıl ile fâsid ayrımı yapmadıkları için sıhhat şartları eksik evlilikleri de bâtıl kabul etmektedirler. Dolayısıyla din farkı, şahitsiz akid, süreli nikâh vb. evlilikler bu mezheplere göre bâtıldır.¹⁷¹

Bâtıl evlilikte cimânın varlığı sonuca etki etmemektedir. Akid veya fesih sonrasında taraflar arasında herhangi bir sıhrî hısımlık, mirasçılık oluşmamakla birlikte kadına mehir, nafaka, iddet de gerekmez. Böyle bir nikâhın gerçekleşmesi durumunda zıfâfı engellemek için önlemler alınmalıdır.¹⁷² Helal olmamakla birlikte cimâ gerçekleşmişse kadının istibra beklemesi gerekir. *İstibrâ*, kadının bir hayız süresi beklemesidir. Cimâ yapılan kadının muharremâttan olması ve hamile kalması durumunda doğacak olan çocuğun nesebini yalnızca Ebû Hanîfe maslahat gözeterek babaya nisbet etmektedir. İmameyne göre bu tür bir evlilikte neseb bağı da oluşmamaktadır. Fakat H.A.K.'si burada Ebû Hanîfe'nin görüşünü esas alarak çocuk olması halinde bu tür evlilikleri fâsid nikâh kabul etmiştir.¹⁷³

Fâsid bâtıl ayrımında Hanefilere benzer görüşte olan Malikîlere göre nikâhlar, fakihlerin sıhhatinde ittifak ettiği ve ihtilaf ettiği şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Süt ve sıhrîyyet ile birbirine haram olanların evliliği fakîhlere göre ittifakla geçersizdir. Fakat hasta bir kişinin gerçekleştirdiği evlilik üzerinde ihtilaf edilmiştir. Malikilerde meşhur olan görüş bu evliliği geçersiz saymaktadır.¹⁷⁴

Şafîîler nazarında ise bâtıl ve fâsid evlilik çoğu durumda aynı sonucu vermektedir. Her ikisi de sahîh bir evliliğin neticelerini barındırmamaktadır. Hanbelî mezhebinde şîğar, muhallil, mut'a, muallak olmak üzere 4 çeşit nikâh bâtıl (fâsid) kabul edilmektedir. İleride hükümlerine değinecek olduğumuz bu evliliklerin neticeleri çoğunlukla herhangi bir hak barındırmamaktadır.¹⁷⁵

¹⁷¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 69,70; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 46.

¹⁷² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 89.

¹⁷³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 89; Döndüren, *Aile İlmihali*, 207.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 70; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 89.

¹⁷⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 46,47; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 94, 96.

5.3.2. Bâtıl Evlilik Çeşitleri

Hanefî mezhebi dışında münâkehâtta fâsid-bâtıl ayrımı yapılmadığından ileride el aldığımız bir çok fâsid nikâh çeşidi onların nezdinde bâtıldır. Bu sebeple burada yalnızca Hanefilere göre bâtıl evlilik çeşitleri ele alındı. Buna göre in'ikâd şartları noksan olarak akdedilen tüm nikâhlar bâtıl hükmündedir. Örneğin; mut'a ibareleri içeren nikâhlar bâtıl olup tarafların derhal ayrılmasını gerektiren evliliklerdendir. Her ne kadar sonuç teşkil etse de muharremâtan bir kişi ile yapılan evlilik de Hanefî fıkına göre bâtıl hükmündedir.¹⁷⁶

5.4. Mevkûf Nikâh

Mevkûf nikâh, akdin yürürlük şartları eksik olan nikâhtır. Bu tür evlilikler şeklen kurulmuş olsa da başkasının icazeti olmaksızın yürürlük kazanmamaktadır. Akdin nefaz şartlarını izah ederken hangi durumlarda üçüncü bir kişinin iradesinin söz konusu olduğundan bahsetmiştik.

Mevkûf nikâh niteliğindeki evliliklerde âlimler ihtilafa düşmüştür.¹⁷⁷ Hanefilere göre bir kişi hür, akıllı ve bâliğ ise kendi rızası doğrultusunda evlenebilir. Bunun için kadının yahut erkeğin veli izni alması icab etmez. Fakat İmam Muhammed, bu akdin kadının velisi izin verinceye kadar askıda kaldığı görüşündedir. Şafiî ve Hanbeliler veli izni gerektiren mevkûf nikâhın sadece mümeyyiz küçük için söz konusu olduğu görüşümdedir. Yakın veli varken uzak velinin akde onay vermiş olması da yakın velinin icazetine kadar nikâhı askıda bırakır. Şafiî ve Hanbeliler bu durumu sıhhat şartı olarak kabul ettiğinden böyle bir akdi geçersiz saymaktadırlar.¹⁷⁸

Nikâh için tayin edilen vekilin verilen yetkiyi kötüye kullanması yahut yetkisi dışında hareket etmesi halinde vekilin tasarrufları müvekkil kabul edinceye kadar geçerlilik kazanmaz. Böyle bir durumda müvekkil taraflardan biri ise akdi kabul veya reddetmekte muhayyer olur. Yine aynı şekilde nikâh akdini fuzûlî yani yetkisiz birinin yapması durumunda da temsil ettiği tarafın onayı alınıncaya dek nikâh yürürlük kazanmamaktadır.¹⁷⁹

5.5. Gayr-i Lazım Nikâh

Akdin lüzum şartlarını açıklarken üç hususta nikâhın gayr-i lazım olacağını belirtmiştik. Gayr-i lazım nikâh ile mevkûf nikâh arasındaki fark, nikâhın devamlılığı için onayı gereken kişi

¹⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 192; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 9; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 60.

¹⁷⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 233; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 86.

¹⁷⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 236; Döndüren, *Aile İlmihali*, 165.

¹⁷⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 86.

gayr-i lazımda nikâhın taraflarından kadın yahut erkek iken mevkûfta veli, vekil gibi üçüncü bir şahıstır.

Örneğin daha önce bahsettiğimiz gibi tam ehliyetli bir kadın kendine denk olmadığını düşündüğü bir erkekle velisi tarafından evlendirilirse fesih hakkına sahiptir. Yahut velisi tarafından evlendirilen mümeyyiz küçük, bâliğ olduğunda evliliğini devam ettirip ettirmemekte muhayyer olmaktadır. Kişinin onayına bağlı olarak askıda kalan bu evliliğe gayr-i lazım evlilik denir.¹⁸⁰ Evliliğin akıbeti o kişinin kararına bağlıdır. Karar neticesinde ya nikâh lâzım vasfını kazanır ve devam eder ya da feshedilir ve taraflar ayrılmak durumunda kalır.¹⁸¹

---

¹⁸⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 70,71; Aydın, “İlmihal”, 2: 209; Döndüren, *Aile İlmihali*, 168,169.

¹⁸¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 236; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 86.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA FÂSİD EVLİLİK, ÇEŞİTLERİ VE HÜKÜMLERİ

1. Fâsid Evliliğin Tanımı

İn'ikad (kuruluş) şartları tam olmakla birlikte, sıhhat şartlarından herhangi biri eksik olan nikâh akdi, Hanefilere göre fâsid nikâh akdidir.¹⁸² Bu tür evlilikler ne sahîh nikâh neticelerini tümüyle barındırır ne de bâtıl nikâh gibi hukukî açıdan sonuçsuzdur. Fâsid bir evlilik de bâtıl nikâh gibi derhal sonlandırılır. Hem netice hem hüküm itibariyle bâtıl nikâhtan ayrıldığı nokta ise özü ve vasfı itibariyle eksik bir akid olmasıdır. Akdin vasfı olarak nitelendirdiğimiz sıhhat şartlarından birinin eksik olduğu fâsid nikâh akdinin sonuç doğurabilmesi için zıfâf şarttır. Şâyet zıfâf gerçekleşmemişse fâsid nikâhın taraflar üzerinde bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.¹⁸³

Fâsid nikâh kavramının hukukta bâtıl nikâhtan ayrı olarak ele alınmasının nedeni, sıhhat şartı olarak kabul edilen faktörlerin eksikliği durumunda tarafların ve dahi çocukların mağduriyetini önlemektir. Sıhhat şartları aslı itibariyle eksikliği giderilebilir, telafi edilebilir unsurlardır. Bu şartlar tam sağlandığında bu evliliğin yeniden kurulmasında bir beis yoktur. Bâtıl evliliklerde ise aslı itibariyle eksik bir nikâh söz konusudur. Dolayısıyla bâtıl nikâhtaki taraflar kat'i surette boşanır ve bir daha evlenemezler.¹⁸⁴

Fâkihler arasında ihtilaf olmakla birlikte altı ila on bir arası fâsid nikâh çeşidi bulunmaktadır. İlerde de görüş ayrılıklarıyla ele alacağımız bu evlilik çeşitleri, genel olarak toplumda fazlaca karşılaşılan, mağduriyetlere sebep olan evliliklerdir. Bu tür akidler eksiklikleri giderildiğinde yeni bir akid ve mehir belirlenerek yeniden kurulabilir. Fakat geçmiş akidden kalan mehir borcu bu yeni akid ile sakıt olmayacaktır.¹⁸⁵

¹⁸² İbn Âbidîn, *Reddû'l Muhtâr*, 4: 274; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 34; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 86; Döndüren, *Aile İlmihali*, 204.

¹⁸³ Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 90.

¹⁸⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 90; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 84; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-meżâhibi'l-erba'a*, 4: 60.

¹⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 193.

2. Fâsid Evliliğin Hükümleri

2.1. Mehir

Fâsid evlilikte mehri sabit kılan etken fiilî birleşmedir. Hukukî bir geçerliliğe sahip olmayan fâsid nikâh, zifaf dolayısıyla mehri vacip kılmaktadır. “*Dar’ül İslâm’da yapılan her cinsî ilişki ya haddi gerektirir ya da mehri*” düşüncesi doğrultusunda bakıldığında fâsid akid şüphe barındırdığından taraflara had uygulanmamaktadır. Dolayısıyla had cezası sakıt olur ve erkeğe mehri vacip kılınır. Kadın, kendi isteğiyle mehrini eşine hibe ederse bu durumda mehri borcu kalmayacaktır.¹⁸⁶

Miktarın belirlenmesinde mehr-i misl ve mehr-i müsemma karşılaştırılır. İçlerinden miktarı en az olan kadına takdir edilir. Şayet akid esnasında mehri konuşulmamışsa doğrudan mehr-i misil gerekir. Nikâh, derhal sonlandırılacağı için mehrin peşin olarak verilmesi gerekir. Sahîh nikâhta olduğu gibi mehrin verilmemesi durumunda erkek borçlu hükmündedir ve ölmesi durumunda bu miktar terikesinden tazmin edilir. Fâsid nikâhtan sonra sahîh halvet nasıl gerçekleşmiş olursa olsun hiçbir netice doğurmaz.¹⁸⁷

Fâsid nikahta zifaf olması durumunda kadına mehri verilmesi kadının onurunun korunmasına yöneliktir. Kadına verilen mehrin ölçüsü aslında pek bir önem arz etmemektedir. Burada amaçlanan her ne kadar fâsid bir evlilik olsa da barındırdığı şüphe sebebiyle kadının yaşadığı birlikteliğin helalliyini vurgulamaktır. Böylelikle her iki tarafın da zinadan beri olduğu anlaşılmış olacaktır. Netice itibarıyla kadının fâsid evlilik ile onursal olarak ödediği bedeli erkek de mehri vasıtasıyla ödemiş olacaktır. Bu şekilde adil bir tavır sergilenmiş olmaktadır.¹⁸⁸

2.2. Neseb

Eksik akdedilen evliliklerin bâtil değil de fâsid olarak hükme bağlamasındaki faydalardan biri de nesebtir. Sahîh nikâhta olduğu gibi fâsid nikâhın da neticesi olarak en az altı en fazla bir yıl içerisinde doğan çocuğun nesebi babaya bağlanmaktadır.¹⁸⁹ Fâsid nikâhın feshi esnasında kadın hamile ise âzamî hamilelik süresi dikkate alınır. Doğacak olan çocuğun, babasının himayesi

¹⁸⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 87,88.

¹⁸⁷ Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed Kudurî, *el-Muhtasar*, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418), 1: 149; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 90; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *Minhâcü't-Tâlibîn*, 1. Bs (Beyrut: Dar'ül Minhac, 1426), 1: 399; İbn Âbidîn, *Reddül Muhtâr*, 4: 274; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 25; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 35; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 88.

¹⁸⁸ İbn Âbidîn, *Reddül Muhtâr*, 4: 274; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 25; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 88.

¹⁸⁹ Kudurî, *el-Muhtasar*, 1: 149; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 91; İbn Âbidîn, *Reddül Muhtâr*, 4: 274.

altında mağdur ve zayı olmasını engellemek adına baba ile bağı belirlenir. Her ne kadar Hanefiler dışındaki âlimler fâsid-bâtıl ayrımını yapmasalar da Şafîî, Malikî ve Hanbeli fukaha, maslahat maksadıyla şüphe barındıran temasta nesebin babaya nisbet edilmesine hükmetmederek teoride olmasa da pratikte fâsid-bâtıl ayrımına gitmişlerdir.¹⁹⁰

Çocuğun geleceği hesaba katılmaksızın evliliğin hükümsüzlük kapsamına alınması bir çok sorunu da beraberinde getirecektir. Babaya nisbet edilmeyen çocuğun bakımı muhtemelen nafaka hakkı dahi olmayan kadına kalacaktır ki bu büyük bir yükümlülüktür. Kadının bakamadığı noktada çocuk sahipsiz kalacaktır. Bu durumda devletin bu çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için bir kuruma ihtiyacı olacaktır. Veled-i zina kapsamında olmamalarına rağmen birçok haktan mahrum olarak yaşacaklardır ki zina sonucu dahi bir çocuk böyle başı boş bir hayatı haketmemektedir. Nesebin babaya bağlanması tüm bu olası sorunları kolaylıkla ortadan kaldıracaktır. İşte bu sebeple nesebin fâsid nikâhta sağladığı fayda göz ardı edilmemelidir.

2.3. Sıhrî Hısımlık

Daha önce evlenme engelleri başlığı altında da incelediğimiz sıhrî hısımlık hem sahîh hem fâsid evliliğin bir neticesi olarak taraflar arasında kan ve süt hısımlığında olduğu gibi devamlı evlenme engeli oluşturur. Bu gruba giren usûlün eşleri, fûrûun eşleri, eşin usûlü ve eşin fûrûu, ebediyyen o kişiye haram olmaktadır. Bu kişilerle yapılacak olan evlilik bâtil olacağından akid derhal feshedilir. Burda anlaşılması gereken önemli nokta aralarında zifaf gerçekleşen tarafların ayrılıktan sonra dahi bu hısımlığının devam etmesidir.¹⁹¹

2.4. İddet

Kadın, fâsid nikâhın sonlanması ile iddet beklemeye başlar. Bu süreler, yukarıda sahih nikâhın sonlanmasının neticelerinde belirttiğimiz gibi hamile ise hamileliği son buluncaya kadar değilse hayız görmeye devam eden bir kadın için üç hayız yahut temizlik dönemi, hayızdan kesilmişse üç ay talak iddeti bekler. Fâsid nikâh içerisinde iken eşi ölen kadın, ölüm iddeti değil talak iddeti bekler. Burada asıl dikkat edilmesi gereken husus, fâsid nikâhta iddet süresi cimâ ile değil terk ile başlamaktadır. Ayırma vaktinden murad ise hakimin ayırması veya her iki taraftan birinin terkidir. Kadın veya erkekten birinin terki gerçekleştirmesinde hiçbir fark yoktur. Neseb

¹⁹⁰ Cezîrî, *el-Fıkh 'ale 'l-mezâhibi 'l-erba 'a*, 4: 64.

¹⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 199; İbn Rüşd, *Bidâyetü 'l-Müctehid*, 2: 38; Mevsılî, *el-İhtiyâr*, 3: 84; Aydın, “İlmihal”, 2: 215.

mevzuunda bahsettiğimiz gibi çocuğun babası ile bağını kesin bir şekilde belirleyebilmek için iddet çok mühimdir. İddete uyulmaması çocuğun kime ait olduğu hususunda karışıklığa sebep olacaktır.¹⁹²

2.5. Nafaka

Sahîh evlilikteki nafaka kavramı ile fâsid evlilikteki nafaka kavramı arasındaki fark devamlılıktır. Yani sahîh nikâhta kadın hem evlilik boyunca hem de iddet içerisinde nafaka almaktadır. Fakat fâsid nikâhta, süren bir evlilikten bahsedemeyeceğimiz için erkek nafaka ile yükümlü olmamaktadır. Kadın bu tür nikâh ile yalnızca iddet içerisinde nafaka alabilir. Her iki durumda da erkek, boşanma yahut tefrik sonrası sadece varsa çocuğunun nafakasını temin ile mükelleftir.¹⁹³

2.6. Cumhûra Göre Fâsid-Bâtıl Nikâhın Neticeleri

Malikî hukukçular, fâsid akidleri ittifak edilenler ve ihtilaf edilenler şeklinde değerlendirmiştir. Üzerinde ittifak veya ihtilaf edildiğine bakılmaksızın cimâdan evvel feshedilen fâsid nikâhlara hiçbir sonuç tereddüp etmemektedir. Zifaf gerçekleşmiş ise fesâdlığında ihtilaf edilse dahi doğacak olan çocuğun nesebi de maslahat gözetilerek babaya bağlanır. Böyle bir durumda kadına da mehr-i misil verilmesi vaciptir. Kadın, nikâhın feshinden sonra iddet beklemekle yükümlüdür. Aynı zamanda fesâdında ihtilaf edilen nikâhın feshinden önce taraflardan biri ölürse eşler birbirine vâris olmaktadır.¹⁹⁴

İmâm Şafiî ve Hanbelîlere göre eksiklik ister akdin in'ikâdında ister sıhhat şartlarında olsun sahih bir evliliğin neticelerinden hiçbiri lazım gelmez. Fesâd-bâtıl bir evliliğin sonrasında kadın iddet beklemeyiz; nafaka ve mehir lazım gelmez; doğacak çocuğa nesebin nisbeti söz konusu değildir ve taraflar arasında miras cereyan etmez.¹⁹⁵

3. Fâsid Evliliğin Çeşitleri

Fesâd kavramı Hanefî fikhında vasfen noksan olmakla birlikte neticeleri olan akidlerin hukukî durumunu ifade etmek için kullanılır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu tür akidler diğer

¹⁹² İbn Âbidîn, *Reddü'l Muhtâr*, 4: 276,277.

¹⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 193; Karaman, *İslâm Hukuku*, 1: 350,351.

¹⁹⁴ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 91,92.

¹⁹⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 48; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 94,96.

mezheplere göre bâtildir. Fesâd, Hanefî doktrinine has bir kavram olduğundan cumhûrun bâtil kapsamına aldığı nikâhlar, bu başlık altında fâsid olarak incelenmiştir.

3.1. Başkasının Nikâhı Altındaki Kadınla Evlilik

İslâm hukukunda kadının kıymetini ve nesebin sübutunu muhafaza etmek için bir kadının birden fazla nikâh altında bulunması âyet-i kerime¹⁹⁶ ile yasaklanmıştır. Böyle akdin fâsid olarak nitelendirilmesinin sebebi, kadındaki evlilik halinin değiştirilebilir bir durum olmasıdır. Nitekim kadının eşinden boşanması yahut eşinin ölmesi ile söz konusu yasak ortadan kalkar. İddetini tamamlayan bir kadın, rızası dahilinde yeniden evlilik yapabilir.¹⁹⁷

Evli olan bir kadının başkası ile nikâh yapması halinde, evli olduğu erkek tarafından bilinmiyorsa had düşer ve fâsid evlilik neticeleri lazım gelir. Cumhûr ve İmameyn'e göre bu tür bir evlilik bâtildir ve hiçbir sahîh evlilik neticesi doğurmaz. Fakat Ebû Hanîfe, sıhhat şartı eksik olan bu akdi, in'ikâd şartları tam olduğundan ibtâl değil ifsâd etmiştir. Şayet evli olduğu biliniyorsa şüphe ortadan kalktığından zinâ haddi sabit olur.¹⁹⁸

Bir kadının eşi gaib iken ölüm yahut talak haberini almaksızın başkasıyla evlenirse ilk eşinin geri gelmesi durumunda ikinci eşin nikâhı fâsid olmaktadır. Mefkûdun ölümüne hükmetme hususunda seksen ilâ yüz yirmi sene arasında değişen görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Fakat mefkûdun eşinin beklemesi takdir edilen süre dört yıl olarak belirlenmiştir. Bu süre dolmaksızın akdedilen evlilik fâsidtir.¹⁹⁹

3.2. İddet Bekleyen Bir Kadınla Evlilik

İddet, sahîh ve fâsid nikâhla evli olan kadının talak neticesinde beklemesi gereken süredir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hanefîlere göre eşi ölen bir kadın dört ay on gün; talak iddeti bekleyen kadın üç hayz dönemi; hamile kadın, hamileliği sonlanıncaya dek iddet bekmelidir. İddet içerisinde kadın hala evli kabul edilmektedir. Bilhassa ric'i talak iddetinde bu süre eşe geri dönüşü mümkün kıldığından bu kadının başka biri ile evlenmesi, yukarıda bahsettiğimiz evli kadının yaptığı nikâh akdi gibi sonuç teşkil etmektedir. Bir veya iki bain talakta da aynı durum oluşur. Üç

¹⁹⁶ en-Nisâ, 4/24.

¹⁹⁷ En-Nisâ, 4/24, “..Evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur.”

¹⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 335; Burhânpûrlu, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, 1: 320,329,360.

¹⁹⁹ Beşir Gözübenli, “Mefkûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 355.

bain talak ve ölüm iddetinde ise evliliğin etkileri devam etmektedir. Öyleki kadın, iddet süresi boyunca nafakası temin edilerek eşinin evinde yaşamayı sürdürmektedir.²⁰⁰

İddete hikmet nazarından bakıldığında evliliğin meşrû bir neticesi olan çocuğun, soy bağı belirsizliğini büyük ölçüde engellemektedir. Aslında ‘hakku’l gayr’ kavramında hakkı söz konusu olan kişi erkekten ziyade çocuktur. İddete riâyet edilerek doğacak olan çocuğun baba bağı kesinleşmektedir. Çocuğun nafakası ve miras hakkı da buna bağlı olarak şekillenmektedir. İddet bekleyen bir kadının başkası ile yapacağı akid bu bağı zedeleyecektir. Bu hakkı muhafaza maksadıyla tayin edilen sürenin bitimine kadar kadının yapacağı tüm evlilikler fâsid sayılmaktadır.²⁰¹

Akdi bâtil değil de fâsid kılan etken ise kadının iddet süresindeki belirsizliktir. Kadının hamilelik, ölüm veya talak iddetinden hangisini beklediğinde, bitip bitmediğinde şüphe vardır. Şüphe haddi düşürdüğünden böyle bir nikâh akdinde kadına mehir-i misl gerekir. Tüm diğer fâsid akid neticeleri de taraflar üzerinde sabit olur.²⁰² Cumhûr’a göre iddet birçok maslahat barındırmakla birlikte taabbüdî yönü de ağır basan bir emirdir. Emrin varlığı akdin in’ikadını eksik kıldığından onlara göre böyle bir nikâh bâtildir.²⁰³

3.3. İki Kız Kardeşle Aynı Anda Evlenmek

İslâm sıla-i rahime önem vermiştir. Kur’an-ı Kerîm’in aile bağlarının muhafazası maksadı barındıran emirlerinden biri de ‘iki kız kardeşin bir nikâh altında birleştirilmemesi’dir.²⁰⁴ Bilindiği gibi erkeğin eşleri arasında adalet gözetme şartıyla dört evlilik yapma hakkı vardır. Adalet hususunda ne kadar dikkat edilirse edilsin aynı nikâh altındaki kadınlar birbirleriyle iyi geçinemeyebilir. İki kız kardeşin aralarının böyle bir sebeple açılması yalnız onların değil ailelerinin de huzurunu bozacaktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) bu hükmün kapsamına hala, teyze ve yeğenleri de dahil ederek aynı maksadı gütmüştür.²⁰⁵

Normal şartlar altında dahi kişinin akrabalık bağlarını koparması haram kılınmıştır. Aynı nikâh altında kız kardeşlerin, hala, teyze ve yeğenlerin bulunması bunu kaçınılmaz bir durum

²⁰⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 3: 204; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 55; Döndüren, *Aile İlmihali*, 175,176.

²⁰¹ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 3: 220; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 55.

²⁰² İbn Âbidîn, *Reddü’l Muhtâr*, 4: 276,277; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 95.

²⁰³ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 3: 204,220; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 55; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 118; Döndüren, *Aile İlmihali*, 176.

²⁰⁴ en-Nisâ, 4/23.

²⁰⁵ Buhârî, “Nikâh”, 27; Müslîm, “Nikâh”, 33,34,36,40.

haline getirecektir. Bu hususta fakihler ‘iki kadından biri erkek farz edildiği zaman, diğeri ile arasında mahremiyet vaki oluyorsa bu iki kadını bir nikâh altında tutmak haramdır’ kaidesini uygulamışlardır.²⁰⁶ Öyle ki bir kadın halası ile aynı nikâh altında birleştirilirse kaide doğrultusunda birinin erkek farz edilmesi gerekir. Hala erkek kabul edildiğinde kızın amcası; kız erkek kabul edildiğinde halanın yeğeni konumunda olacaktır. Dolayısıyla kaide gereği böyle bir nikâh haram kabilinden olacaktır. Bir erkeğin böyle bir nikâh akdini kurması halinde hükmen iki durum hasıl olur.

Aralarında mahremiyet bulunan iki kadınla tek bir akidle evlenilmişse her ikisinin de akdi ifsâd olur. Çünkü her iki evlilikte birbirlerine kıyasla daha evlâ değildir. Bu akidlerin her ikisine de diğers fâsid evliliklerdeki gibi zıfâfın varlığına göre neticeler bağlanacaktır. Şayet birbirine mahrem olan bu kadınlar ayrı ayrı akidlerle nikâhlanmışsa sonra evlenenin nikâhı fâsid olur.²⁰⁷

3.4. Üç Talakla Boşanmış Kadınla Yeniden Evlenmek (Hulle Nikâhı)

Beynûnet-i kübrâ yani üç talak ile gerçekleşen boşama sonrası eşlerin tekrar evlenebilmesi için kadının başka biriyle fiilen nikâhlanması ve bu evliliğin de talâk, fesih yahut ölüm ile sonlanması gerekir.²⁰⁸ Bakara Sûresi’nde bu nikâhtan, “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir..”, “İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah’ın kurallarına riayet edecekleri kanaatine varırlarsa, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah’ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır” şeklinde bahsedilmektedir.²⁰⁹ Yapılan böyle bir nikâhta fiilî birleşme şartının delili Useyle hadîsidir. Hadis-i şerifte yapılan evliliğin her bakımdan gerçek bir evlilik olması gerektiği vurgulanmıştır.²¹⁰ Üç talak ile gerçekleşen boşanmalarda, eşlerin tekrar bir araya gelebilmesi için bir takım şartlar tayin edilmiştir.²¹¹

- Kadının bir başka erkek ile nikâhlanması gerekir.
- Kadının yapacağı evliliğin sahîh bir evlilik olması gerekir.

²⁰⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 192,193; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 16; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 50,51; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 4: 88; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 129,130.

²⁰⁷ Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 4: 88; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 131; Döndüren, *Aile İlmihali*, 178.

²⁰⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 114.

²⁰⁹ el-Bakara, 2/229,230.

²¹⁰ Buhârî, “Talâk”, 7,37; Ebû Dâvud, “Talâk”, 49; Nesâî, “Talâk”, 9; İbn Mâce, “Nikâh”, 32.

²¹¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 115; Döndüren, *Aile İlmihali*, 174.

- Kadının yapacağı evlilikte cinsel ilişki şarttır.
- Kadının ikinci evliliğinin sahîh bir talakla yahut ölümle sona ermesi gerekir.
- Kadının ikinci evliliğinin iddetini tamamlamış olması gerekir.

Bu şartların dışında akdedilen ve bozulan her nikâh ‘hülle’ kapsamına girmektedir. İstılahta ‘helal kılmak’ anlamına gelen ‘hülle’ bizzat Hz. Peygamber tarafından lanetlenmiştir.²¹² Üç talak ile kesin olarak evlilikleri sonlanan tarafların yeniden evlenebilmesi için kadının başka bir erkek ile gerçek bir evlilik yapıp boşanması gerekmektedir. Hülle nikâhı, bu yeniden evlenmeyi mümkün kılmak adına kadının geçici olarak bir başkasıyla anlaşmalı olarak evlilik yapmasıdır. Hülle nikâhı Hanefî ve Şafî’lere göre tahrimen mekruh olmakla birlikte geçerli bir nikâh akdidir. Hülle şartıyla akdedilen bu nikâhta şart bâtil nikâh sahihtir. Çünkü hadiste akdin geçersizliğine yönelik bir ifade yoktur. Yalnızca muhallilin günahkar olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla şart sakıt olur ve muhallil isterse eşini boşamayarak evliliği devam ettirebilir.²¹³

Hülle nikâhı evliliği belli bir vakte bağlama noktasında mut’a benzerlik göstermektedir. Tahlil nikâhı esasen anlaşmalı evliliklerdir. Bir kişinin üç bاین talak ile boşadığı eşini tekrar helal kılabilmek adına başkasıyla fiili evlilik yapıp ayrılmasını ifade etmektedir. bu tür bir evliliği içerisinde imameynin de bulunduğu fıkıh âlimlerinin ekseriyeti bâtil kabul etmiştir. Ebû Hanîfe ise bu nikâhın sahîh şartın ise fâsid lacağı görüşündedir. Dolayısıyla kadının hülle gerçekleştirdiği ikinci eşi dilerse evliliği devam ettirebilmektedir.²¹⁴

Kadının sona ermiş olan evliliğini yeniden kurmak için başkasıyla geçici olarak gerçekleştirdiği ikinci evlilik, Hanefî fıkında fâsid hükmündedir. Malikî ve Hanbelîlere göre bu evlilik bâtildir ve kadın birinci kocasına bu yolla helal olmamaktadır. Hz. Peygamberin hadis-i şerifindeki lanetin büyük günahlara mahsus olduğu görüşünü bu konuda delil kabul etmektedirler. Hanefîlere göre ise bir nev’i hîle-i şerîyye ile mevcut yasak bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Eşlerin birbirlerine tekrar helal olmak üzere yaptıkları bu akid fâsid hükmündedir. Neticede eski eşler bu akid sebebiyle tefrik edilirler.²¹⁵

²¹² Ebû Dâvud, “Nikâh”, 15; Tirmizî, “Nikâh”, 27; İbn Mâce, “Nikâh”, 33.

²¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6: 9; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 3: 187,192; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 68,69; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı*, 9: 116,117; Döndüren, *Aile İlmihali*, 175.

²¹⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2: 713,714; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 150,151; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı*, 1994, 9: 116; Suat Erdem, “İslâm Hukukuna Göre Tahlil Nikâhı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2013, 30,31.

²¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6: 9; Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 3: 192.

3.5. Farklı Dine Mensub Kişiyile Evlilik

Müslüman bir kadın yalnızca Müslüman bir erkek ile evlenebilirken Müslüman bir erkek de Müslüman ve ehl-i kitaptan bir kadın ile evlenebilir.²¹⁶ Burada kadın ve erkek arasında ayırım gözetilmesindeki hikmet, kadının ehli kitap yahut müşrik bir erkek ile yapacağı evlilikte küfre düşme ihtimalini bertaraf etmek olsa gerektir. Çünkü genel olarak kadınlar eşlerinin düşünce tarzına yönelik kararlar almaktadırlar. Bilhassa çocuk yetiştirilirken anne, her ne kadar daha fazla örnek teşkil etse de babanın inancı belirleyici olmaktadır. İslâm açısından bakıldığında böyle bir evlilikte hem Müslüman bir kadının kaybedilme ihtimali hem de zürriyetinin küfre düşme ihtimali vardır.²¹⁷ Bu ihtimalin önüne geçmek için de kadının Müslüman bir erkek dışında yapacağı evlilik ayet²¹⁸ delil alınarak H.A.K’de yasaklanmıştır.²¹⁹

Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bi kadınla evlenmesinde ise kadınının aksine İslâm’ın yayılma ihtimali vardır. Erkeğe verilen iznin hikmeti de burada gizlidir. Allah’a, peygamberlere, ahirete, hesap gününe, cezaya olan inançları, İslâm’ın temel prensiplerini teşkil ettiğinden imân etme olasılığı oldukça yüksektir. Fakat âlimlerin ekseriyeti ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmeyi din yönünden hak olana tercih edildiği için mekrûh saymışlardır. Her ne kadar erkeğin baskınlığından söz etsek de kitâbî eşini çok sevmesi durumunda Müslüman erkeğin de etki altında kalabileceği göz ardı edilmemelidir.²²⁰ Müşrik bir kadınla evlilik ise bâtil bir çok inanç barındırdığından aynı âyet-i kerime ile erkeğe yasaklanmıştır. Allah inancı olmayan, yıldıza, aya, güneşe, ateşe tanrılık vasfı yükleyen bir kadın, erkeğin zürriyeti için tehlike arz etmektedir.²²¹

Müslüman kadının ve Müslüman erkeğin yapacağı bu cihetteki evlilik, Hanefî fıkına göre sıhhat şartındaki ehliyet eksikliği (din farkı) sebebiyle fâsıdtdır. Her iki durumda da akdin sıhhatinin geri kazandırılması ile evliliğin yeniden kurulması mümkündür. Bu noktada mürted kişi ile evliliğin konumu farklılık arz etmektedir. İslâm dininden irtidât eden kişinin lazım gelen had cezası

²¹⁶ el-Bakara, 2/221; “İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir”.

²¹⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 9: 122.

²¹⁸ el-Mümtehhine, 60/10.

²¹⁹ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, mad. 38.

²²⁰ İbnü’l Hümâm, *Şerhu Fethu’l Kadîr*, 1. Bs (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424), 2: 372; Zuhaylî, *İslâm Fıkhu*, 9: 123,124.

²²¹ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, 2: 271; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 105,107,108.

ölümdür. Bu kişiyle yapılacak olan nikâh ölü ile evlenmek manasına geldiğinden ittifakla bâtıldır ve hiçbir netice tereddüp etmez.²²²

3.6. Beşinci Kadınla Evlenmek

Cahiliye döneminde erkeklerin sınırsız kadın ile evlenme hakları vardı. İslâm kadının haklarını muhafaza edebilmek adına erkeğe bu hususta had koymuştur. Müslüman bir erkek nafaka, mehir, adalet sorumluluğunu üstlenebildiği müddetçe dört kadın ile evlenebilmektedir. Daha evvel adâlet bahsinde açıkladığımız gibi dört kadın arasında huzuru muhafaza etmek âyet-i kerimede vurgulandığı gibi güç yetirilebilecek bir durum değildir.²²³

Bu bahsin fâsid akid kavramında değerlendirilmesinin sebebi erkeğin adâlet gözetme noktasında dört kadın ile yetinmeyip beşinci bir kadını nikâhına dahil ederek hükmün sınırını aşmasıdır. Beşinci bir kadını nikâhlamak âyetteki hükme aykırı olduğundan Cumhûr’a göre bâtıl bir akiddir.²²⁴ Fakat Hanefîlerin nazarında erkeğin diğer dört eşinden birini boşaması ile yasak ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla akitteki eksiklik, boşama ve iddetin bitimiyle giderilerek akdin yeniden kurulması mümkün kılınmaktadır. Fakat beşinci kadının nikâhı sonlandırılır ve fâsid nikâh hükümleri uygulanır. Erkeğin nikâhlı olduğu dört kadından birini boşamadığı taktirde başka bir kadın ile evlenmesi mümkün değildir.²²⁵

3.7. Müt’a Nikâhı ve Muvakkat Nikâh

Müt’a yahut mit’a sözlükte “faydalanma, yararlanma” anlamlarına gelmektedir. Fıkıh ıstılahında, “*Aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamaları hususunda anlaşmaları*” mânasına gelir.²²⁶ Bu cahiliye adeti olan nikâh türü sahabenin ve fukahanın

²²² Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 122,123,124.

²²³ en-Nisâ, 4/129.

²²⁴ en-Nisâ, 4/3.

²²⁵ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 2: 262,263; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 23,24; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 47; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 134.

²²⁶ İbrahim Kâfi Dönmez, “Müt’â”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 174.

ekseriyetinin ittifakıyla bâtil hükmündedir. ‘ع ت م’ harflerinden türemiş herhangi bir kelime ile kurulan nikâh akdi Kur’an-ı Kerim’den²²⁷, sünnetten delillerle²²⁸ ibtâl edilmiştir.²²⁹

Muvakkat nikâh, belli bir vakte kadar geçerli olup vaktin bitimiyle sona eren nikâhtır. Cumhûr müt’a ile muvakkat nikâhı arasında fark olmadığı görüşündedir. Fakat Ebû Hânîfe, İmam Yusuf (v. 182/798) ve İmam Muhammed (v.189/805) müt’a nikâhını muvakkat nikâha kıyas etmişlerdir. Onlara göre, tarafların müt’a manası içermeyen nikâh lafızlarıyla mehir ve süre belirleyerek akdettiği nikâh muvakkattır ve fâsiddir. Müt’a ise kadından cinsel yönüyle faydalanma maksaydıyla kurulduğundan bâtıldır. Yalnızca İmam Züfer muvakkat nikâhı, süre şartını fâsid şart sayarak sahîh nikâh akdi kabul etmiştir.²³⁰

3.8. Şahitsiz Evlilik

Şahitsiz olarak akdedilecek olan nikâhın geçersiz olduğunu bildiren hadîs²³¹ sebebiyle şahitliğin akdin in’ikâd şartı mı yoksa sıhhat şartı mı olduğu tartışılmıştır. Nitekim şahitlik, nikâhın kurulumunda temel teşkil etmediğinden ittifakla sıhhat şartı olduğuna kanaat getirilmiştir. Bu bakımdan Hanefiler nezdinde şahitsiz veya şahitlik vasfını taşımayan bir kişinin şahitliği ile akdedilen nikâh fâsid kabul edilmiştir. Yukarıda ayrıca bahsedilen şahidin hürriyet, ehliyet, cinsiyet gibi vasıflarından herhangi birindeki eksiklik, akdin ifsadına sebep olmaktadır.²³²

Fukahâ arasında şahitlik ile ilgili ihtilaf edilen husus, şahitlerin akid mahallinde bulunmasının şart olup olmadığıdır. Malikîler haricindeki mezhepler şahitliğin nikâh esnasında yapılmasını şart koşmuşlardır. Şayet akid esnasında şahitlik eksik bırakılırsa akid fesâd (bâtıl) olmaktadır. Bu hükümde “İki şahit olmadan nikâh caiz olmaz” hadîsi delil kabul edilmiştir.²³³ Şahitliğin nikâh anında yapılması ile hikmetinin tamamlanacağı görüşü hakimdir. Bu durumun eksikliği Hanefî fakihlere göre fêsad Şafîî ve Hanbelî fakihlere göre butlân sebebidir.²³⁴

²²⁷ en-Nisâ, 4/24.

²²⁸ Müslîm, “Nikâh”, 22; İbn Mâce, “Nikâh”, 44; Dârimî, “Nikâh, 16; “Ey insanlar, ben size kadınlarla mut’a yapmanız konusunda izin vermişim. Şüphesiz Allah, onu kıyamet gününe kadar haram kılmıştır. Kimin yanında (mut’a nikâhı ile tuttuğu) kadın varsa, onu serbest bıraksın. Onlara verdiğiniz hiçbir şeyi almayın”.

²²⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 21; Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi’*, 2: 273; İbnü’l Hümâm, *Şerhu Fethu’l Kadîr*, 2: 384; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 250.

²³⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 2: 67,68; Döndüren, *Aile İlmihali*, 208,212; Çeker, *Akidler*, 204.

²³¹ Buhârî, “Şehâdât”, 8.

²³² Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 32; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 4: 20; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 60,61; Döndüren, *Aile İlmihali*, 161,162; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhi*, 3: 229.

²³³ Buhârî, “Şehâdât”, 8.

²³⁴ Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 224,225; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 4: 16,17; Ebû Zehre, *Ahvâluş-şahsiyye*, 1: 40,41; Ömer Yılmaz, “Hanefîlerde Nikâh Akdinin Şekli Bir Şartı Olarak Şahitlik ve Akdin İn’ikadına Etkisi”, *Diyanet İlmî Dergi* 52/3 (2016): 37,38,41,42,44.

Malikîler ise şahitliğin zifafın cevaz şartı olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla taraflar zifafa girinceye kadar şahitler şهادetlerini bildirebilmektedirler. Genel kanaate göre zifaktan sonra gerçekleşen şahitlik geçersizdir ve bu akid fâsıdır. Diğer mezheplere göre derhal sonlandırılan bu nikâh sonuç doğurmazken Hanefî mezhebine göre fâsid akid neticeleri hasıl olur.²³⁵

3.9. Gizli Nikâh

Gizli nikâh diğer bir ifadeyle nikâhü's-sır, gizlemek şartıyla kadın ile erkeğin yaptığı evliliştir. Tarafların böyle bir akidle halis niyet barındırmadıkları açıktır. Nitekim Hz. Peygamber bu şekilde üstü örtülü vaziyette gerçekleşen evliliklerin sebep olacağı fitneyi engellemek için “*Bu nikâhı ilan edip duyurun.*”²³⁶ buyurmuştur. Başka bir hadis-i şerifte de “Haram olan (ilişki) ile helal olanı (evlilik) ayıran şey, def çalmak ve duyurmaktır”²³⁷ buyurularak gizli nikâhın helal olmadığına işaret edilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi nikâh akdinde şahitlerin varlığı şarttır. Böyle şahitsiz bir evlilik geçersizdir. Hanefîler dışındaki fakihlere göre velinin varlığı da bu kâbildendir. Ekseriyetin görüşüne göre şahitlerin ve velinin bulunduğu evlilik, gizlilik vasfı taşımamaktadır. Veli ve şahitler evliliği gizlemek üzere tenbih dahi edilseler bu nikâh artık geçerlidir ve gizli nikâh kapsamında değildir. Fakat Malikîlere göre böyle bir şart, nikâhı gizli kıldığından geçersizdir. Çünkü onlara göre nikâhın ilanı akdin geçerlilik şartlarındandır. İlan edilmeksizin ve şahitler olmaksızın zifaf gerçekleşirse bu evliliğin bir talak ile sonlandırıldığına hükmedilir.²³⁸

Hanefî âlimlerin fesâd görüşü bağlamında gizli nikâha bakılacak olursa şahitlik akdin sıhhat şartı olduğundan eksikliği durumunda akid fâsid olmaktadır. Bu durumun haricinde tarafların gizleme maksadı bulunsa dahi evlilik, sahih olarak meydana gelmektedir. Hanefî fıkhında veli şartı da aranmadığından velinin eksikliği de akdin sıhhatine engel değildir. İki adil şahitin bulunması sahih bir nikâh akdi için yeterlidir. Gizli nikâhın fesâd evlilikler kapsamında ele alınmasının sebebi, Malikî mezhebinin ilanı eksik yahut gizleme şartı barındıran evlilikleri geçersiz kabul etmesidir. Onlara göre böyle bir nikâhta taraflar, zifaf gerçekleşmişse bir bain talak ile tefrik edilir. Tarafların

²³⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 20; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 19,20; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 59; Karaman, *İslâm Hukuku*, 2014, 1: 333; Yılmaz, “Hanefîlerde Nikâh Akdinin Şekli Bir Şartı Olarak Şahitlik ve Akdin İn'ikadına Etkisi”, 37,38,41,42,43.

²³⁶ Tirmizî, “Nikâh”, 6; İbn Mâce, “Nikâh”, 20.

²³⁷ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

²³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 31; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 255; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 20; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 25; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 27; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, 9: 99,100.

ayrılmaması durumunda değnek veya recm cezası gerekli görülür. Şayet velime, def vb. duyuruların varlığı şüpheliyse had sakıt olur. Şahitlerin ve velinin varlığı evliliği sır vasfından kurtardığından diğer mezhep imamları gizlilik barındıran nikâhı sahih, şartı ise fâsid kabul etmişlerdir.²³⁹

3.10. İkraha ile Yapılan Evlilik

Evliliğin maksadı ve mahiyeti düşünüldüğünde akde taraf olan kişilerin rızasının alınmasının zarurî olduğu anlaşılmaktadır. Zira ömürlerinin geri kalanını birlikte geçirecek olan kişilerin, rızaları olmaksızın huzuru temin edebilmeleri mümkün değildir. Nitekim ikrah-ı mülci altında gerçekleştirilen bir evlilik fâsid olarak değerlendirilmektedir. Hz. Aişe'den aktarılan Hz. Peygamber'in bir uygulamasında evlenmeye zorlanan bir genç kıza seçme hakkı tanınması bu hükme delil niteliğindedir.²⁴⁰

Evladı için iyi kararlar alacağı, evladına nazaran daha mantıklı ve tecrübeli olduğu düşüncesiyle veliye tam yetki veren âlimler olmakla birlikte, baliğ bir kişinin hakkında alacağı kararların kendisini bağlayacağı düşüncesiyle veliyi nikâh için şart koşmayan âlimler de olmuştur. Baliğ bir kızın nikâhı için velisinin ondan rıza alması gerekmektedir.²⁴¹ Bu rıza, kızın utangaçlık halinden dolayı sükûti olabilir. Fakat söz konusu kişi dul ise, rızasının açık şekilde beyan edilmesi gerekir. Hanefilere göre, velinin nikâhta bulunması şart olmadığı için kişinin rızasını olmaksızın zorla bir nikâh da gerçekleştirilemez.²⁴²

İslâmiyet'in hiçbir alanında cebr hoş karşılanmamıştır. Zorlama daima akidlerin sıhhatini zedelemektedir. Dolayısıyla âkil ve bâliğ olan her şahıs tasarruflarında serbest olmalıdır. Bu tasarruflara nikâh da dâhildir.²⁴³ Baliğ olmayan bir kişi ise hakkında alınan kararı buluşa erdikten sonra değiştirebilme hakkına sahiptir. Her ne kadar Hanefî mezhebi bu hususta “*Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Nikâh, talak ve ric'i talak*” hadisini delil kabul ederek cebir altında gerçekleşen nikâhı sahih kabul etse de Hukuk-ı Âile Karanâmesi'nde İmam Şafî'nin görüşü²⁴⁴

²³⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 2: 255; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2: 20; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, 4: 25; Döndüren, *Aile İlmihali*, 163; H. Mehmet Günay, “Gizli Evlilik, Misyar Nikâhı ve Tescil Edilmeyen Nikâhlar”, *İbadetler ve Aile Hayatıyla İlgili Bazı Meseleler*, İlmî Eserler 155 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 508,509.

²⁴⁰ el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmail San'ânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûğî'l-merâm*, 1. Bs (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1467), 3: 122.

²⁴¹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, 9: 64; Döndüren, *Aile İlmihali*, 164.

²⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 2,3; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu Münteke'l-ağbâr*, 1: 1193.

²⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5: 4; Bilgili, “Ehliyet Arızalarından İkraha Şartları ve Kısımları”, 266,267.

²⁴⁴ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, mad. 57.

esas alınarak böyle bir akdin ifsadına hükmedilmiştir. Hükümün fâsidliğine bağlı olarak da cebir uygulanan kişiye seçim hakkı verilmektedir. Feshin gerçekleşmesi durumunda fâsid nikâh sonuçları taraflar üzerinde sabit olmaktadır.²⁴⁵

3.11. Muharremâtta Bir Kişiyle Evlilik

Birçok fıkıh eseri bu hususu ‘evlenilmesi haram olan kadınlar’ başlığı altında ele almıştır.²⁴⁶ Fakat hükmün muhatabının insan olduğu unutulmamalıdır. Bu sebeple her iki cinsinde riâyet etmesi gereken bu yasağın, çift yönlü olarak ele alınması icâb etmektedir.

Muharremât, devamlı ve geçici haramlık barındırması açısından iki gruba ayrılmaktadır. Evlilik birliği kurulumunda dikkat edilmesi gereken durumların başında, tarafların birbirlerine mahrem olup olmaması gelir. Aralarında daha önce bahsettiğimiz devamlı evlenme engellerinden kan, sıhrî yahut süt hısımlığı bulunan kişilerin evliliği Ebû Hanife’ye göre fâsid İmameyne göre bâtıldır. Nikâh, şüphe barındırdığı için taraflardan had cezası sakıt olur. Fakat evlilik ittifakla derhal sonlandırılır. Tarafların ayrılmaması durumunda hakim kararıyla cebir uygulanır. Bu karara rağmen evliliğe ve cimaya devam edilmesi durumunda taraflara zinâ haddi lazım gelir.²⁴⁷

Devamlı haramlık bulunan biriyle yapılan evlilik aslında bâtıldır. Fakat burada fâsid nikâhlar içerisinde ele alınmasının sebebi bu tür bir evliliğin sonucunda çocuğun zayi olmasından, kadının istemi dışında himayesiz kalmasından endişe edildiğinden bu kişilere haklar tayin edilmiş olmasıdır. Kasıtlı bir durum olmadığından mümkün mertebe maslahat gözetilerek mağduriyetler def edilmeli ve huzur ortamı sağlanmalıdır.

4. Medenî Hukukta Geçersizlik Nikâh Çeşitleri

Türk Aile Hukuku temelde İslâm Âile Hukuku ile benzerlik gösterse de birçok noktada da farklı hükümler barındırmaktadır. Geçersiz evlilik akidleri mevzuunda da benzerlikler ve farklılıklar söz konusu olmaktadır. Tıpkı İslâm Hukuku’nda aslen kurulan akdin vasfen eksikliğinde olduğu gibi Medenî Kanunda da kurucu unsurları tam olan bir evliliğin vasıflarındaki eksiklik, evliliğin mahkeme kararıyla sonlandırılmasına sebep olmaktadır. Medenî Kanun’da akdi

²⁴⁵ *İslâm Fıkıhı*, 9: 64; Döndüren, *Aile İlmihali*, 164.

²⁴⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4: 192; Mergînânî, *el-Hidâye*, 3: 9; Nevevî, *Minhâcü’t-Tâlibîn*, 1: 383; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3: 13; İbn Âbidîn, *Reddû’l Muhtâr*, 4: 99; Cezîrî, *el-Fıkh ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, 4: 60; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2: 76; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı*, 9: 104; Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkıhı*, 3: 441; Emir Abdülazîz Rasras, *El-Enkihâtü’l-Fâside*, 1. Bs (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1413), 1: 203.

²⁴⁷ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 1391, 2: 100; Döndüren, *Aile İlmihali*, 206; Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı*, 9: 118.

geçersiz kılan sebeplerin niteliğine göre bâtil-fâsid ayrımı paralelinde mutlak-nısbî butlan ayrımı yapılmaktadır.²⁴⁸

4.1. Mutlak Butlân (Bâtıl)

Mutlak butlan, kişinin evli olması, ehliyetinin eksikliği, taraflar arasında hısımlık bulunması gibi sebebeplerle mahkemenin kesin olarak sonlandırdığı evliliklerdir. Bu tür bir evlilik mutlak butlan davası açılıp sonuçlanıncaya dek hakiki bir evliliğin tüm sonuçlarını barındırmaktadır.²⁴⁹ Buna göre;

- Butlan kararı kesinleştikten itibaren üç yüz gün içerisinde doğacak olan çocuk, evlilik içerisinde doğmuş sayılmaktadır. Boşamadan sonra velayet için ayrı bir davanın açılması gerekmektedir.
- Kadın tıpkı İslâm hukukundaki iddet müddeti gibi boşanmanın üzerinden üç yüz gün geçmedikçe evlenememektedir. Fakat gariptir ki bu süre dolmadan evlenmesi halinde ikinci evliliği de geçersiz olmamaktadır.²⁵⁰
- Tarafların evlilik neticesinde oluşan hısımlık bağı da boşanma ile sona ermemektedir.
- Kadın boşanma sonrasında eşinin soyadı yerine kendi soyadını kullanmaya başlamaktadır.
- Boşanma ile taraflar arasında nafaka ve tazminat cerayan etmektedir. Aynı zamanda çocukların anne ve babaları ile aralarındaki miras bağı, boşanma ile kopmamaktadır.²⁵¹

Medenî Kanunun İslâm Âile Hukuku'ndan farklı olduğu asıl noktalar poligami, hısımlık ve boşanmadır. Medeni Kanun'da çok eşlilik her iki cins için de kanun dışıdır. Bir kişinin evli iken başkasıyla yaptığı evlilik bu nedenle bâtil hükmündedir. Aynı şekilde aralarında kan ve sıhri hısımlık bulunan iki kişinin evliliği mutlak butlan olduğundan derhal sonlandırılmaktadır. Sun'î hısımlık yani evlat edinme yoluyla oluşan hısımlığın butlanı tartışmalı olmakla birlikte kanunda engel teşkil etmemektedir. Süt hısımlığına gelindiğinde Medenî Kanun içerisinde evlenme engelleri kapsamında değerlendirilmemiştir.²⁵²

²⁴⁸ Dural v.dğr., *Özel Hukuk*, 3: 80,81.

²⁴⁹ Şakir Berki, "Türk Medenî Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (t.y.): 201,202; Dural v.dğr., *Özel Hukuk*, 3: 82.

²⁵⁰ Dural v.dğr., *Özel Hukuk*, 3: 102.

²⁵¹ Dural v.dğr., *Özel Hukuk*, 3: 98,99.

²⁵² Berki, "Türk Medenî Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan", 206-211.

4.2. Nısbî Butlân (Fesâd)

Nısbî butlan, MK'nun 148-153 maddelerinde belirtilen sebeplerle evlilikte meydana gelen noksanlığı ifade etmektedir. Yanılma, geçici ehliyet arızası, aldatma, tehdit vb. gerekçelerle taraflardan biri mahkemeye başvurabilmektedir. Bu butlan türü mutlak butlanda olduğu gibi evlilik sonuçlanıncaya kadar gerçek evlilik neticelerini devam ettirmektedir. Nısbî butlan davası açabilmek için şahsın bu sebeplerden herhangi biriyle beş yıl içerisinde karşılaşmış ve karşılaştığı andan itibaren altı ay içerisinde de mahkemeye başvuru yapmış olması gerekmektedir. Bu süre dışında yapılacak olan başvuru dikkate alınmamaktadır. Nısbî butlan kapsamında yürütülecek olan bu dava geçici evlilik manilerini içerdiği için İslâm hukukundaki fesâd kavramını karşılamaktadır. Dolayısıyla kusurun giderilmesi yeni bir akdin kurulmasına imkan tanımaktadır.²⁵³

---

²⁵³ Dural v.dğr., *Özel Hukuk*, 3: 87-93.

SONUÇ

İslâm hukukunda evlenme engelleri başlığı altında değerlendirilen durumların şer'i yönü dışında toplumsal yönüne de odaklanması gerekmektedir. Sıla-i rahim olarak isimlendirilen aile bağlarının evlilik yoluyla genişlediğini bilmekteyiz. Bu bağların zayıflamasına sebebiyet verecek ortak problemler, bir çok ülkede evrensel ahlak kuralları çerçevesinde kanunlarla kontrol altına alınmaktadır. Encest ilişkisi, eş cinsellik gibi durumlar değişiklikler arz etmekle birlikte aile kavramını zedelediği için yasaklanmaktadır. Çünkü bir toplumun birlikteliğini sağlayan en kuvvetli parça ailedir. Aile kavramının altının bu tür fikirlerle boşaltılması insanoğlunu telafisi mümkün olmayan bir çöküntü ile karşı karşıya getirecektir.

Medenî hukukta hükümsüzlük olarak ifade edilen ve İslâm Hukukunda Hanefî fıkına has olan fesâd kavramı, bir çok maslahat barındırmaktadır. Bilhassa çok eşlilik gibi mevzulardan yola çıkarak İslâm'ın kadını değersizleştirdiğini iddia eden bir takım fikir gruplarına fesâd kavramı ile hakkının korunması amaçlanan tarafın esasen kadın olduğu gösterilmelidir. Hukuken bir geçerliliği olmadığı halde fiilen gerçekleşmiş bir evliliğin erkeğe ciddi bir etkisi olmadığı aşıkardır. Bu durumda kadının hakkının korunması elzemdir. Nitekim İslâm hukuku da fâsid akid neticesinde kadının hayatını şerefli olarak devam ettirebilmesi için mehir, neseb gibi hakları koruma altına almıştır.

Fâsid akidlere netice bağlanması noktasında hakkı gözetilen şahıslardan biri de çocuktur. Her ne kadar eşler hata ile böyle bir birlikteliği kurmuş olsa da doğacak olan çocuğun hatalı evlilik sebebiyle kendine ait haklardan mahrum olmasında hiçbir tasarrufu bulunmamaktadır. Bu sebeple Hanefî mezhebine göre, hem kadının onuru hem de doğacak olan çocuğun psikolojik, sosyolojik durumu göz önünde bulundurularak sorumluluklar ve haklar temin edilmiştir. Fâsid evlilik sonucunda edindiği yükümlülükler incelendiğinde erkeğin de hakkının muhafaza edildiği söylenebilir. Böyle bir evliliğin neticesinde kadının iddet beklemesi ile erkek, doğacak olan çocuğun nesebinden emin olmaktadır.

Hata üzere kurulmuş nikâhlara bâtil değil de fâsid hükmü verilmesindeki hikmet, diğer fıkıh âlimleri tarafından da kabul edilmiştir. Hatta böyle bir ayrıma gitme fikri, sonraki dönem âlimleri tarafından takdire şayan bir tavır olarak değerlendirilmiştir. Şahitsiz veya vasıfları noksan bir şahitle, ikrah altında, iddet beklerken, başka bir erkek ile evli iken, dört kadın ile evli iken yapılan nikâhlar fâsid hükmündedir. Bu evliliklerin devamı sosyolojik açıdan bakıldığında ciddi

problemlere sebep olmaktadır. Dolayısıyla huzurun temini için devlet tarafından sonlandırılır. Sonlandırılan fâsid evliliklerin yalnızca zıfâf gerçekleşmişse sonuçları bulunmaktadır. Şüphe haddi iskat ettiğinden hadd cezasının gerekmediği, fiilî olarak da gerçekleştirilen fâsid bir evlilikte tarafların hiçbir sonuca muhatab olmaması hem eşler hem de çocuk için hak ihlali anlamına gelmektedir.

Hanefî mezhebi doktrinine has olan fâsid kavramının vacip kavramında olduğu gibi orta bir yol takip ederek elde edildiği görülmektedir. Sahîh-bâtıl kavramlarında olduğu gibi farz ve sünnet kavramları da iki ayrı ucu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu kavramların karşıladığı hükümler de aynı oranda zıt olmaktadır. Uygulama noktasında mükellefin zorlanması söz konusu olduğundan orta bir yola ihtiyaç duyulmaktadır. İbadet alanında bu orta yolu vacip, muâmelât alanında ise fâsid karşılamaktadır. Nikâh akdinin de tamamen bâtıl veya tamamen sahîh olmadığı noktalarda fâsid kavramı mükellefin yükünü hafifletmektedir. Bu sebeple fâsid kavramının İslâm hukukundaki yeri tartışılmaması gereken ehemmiyettedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. “Poligami Konusunda Bazı Mülâhazalar”. *Ekev Akademi Dergisi* 1/2 (1998): 189-220.
- Akgündüz, Ahmet. “İslâm ve Osmanlı Hukukunda Rızayı Bozan Sebeplerden İkraḥ”. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 49 (1987): 17-42.
- Apaydın, H. Yunus. “Fesad”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12: 417-421. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Apaydın, H. Yunus. “Nehiy”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32: 544-547. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Apaydın, H. Yunus. “Sıhhat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 37: 110-111. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Atar, Fahrettin. “Muharremât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31: 6-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Atar, Fahrettin. “Nikâḥ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33: 112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aydın, M. Âkif. “Aile Hayatı”. *İlmihal: İslâm ve Toplum*. 20. Bs. 2: 195-246. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Ayengin, Tevhit. “Rükün”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 35: 286-287. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Bardakoğlu, Ali. “Butlân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5: 147-148. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Bardakoğlu, Ali. “İkraḥ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22: 30-37. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Berki, Ali Himmet. *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye*. 2. Bs. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979.
- Berki, Şakir. “Türk Medenî Kanununda Evlenmede Mutlak Butlan”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19/1 (t.y.).

Bilgili, İsmail. “Ehliyet Arızalarından İkraş Şartları ve Kısımları”. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2010): 237-270.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye Ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1391.

Burhânpûrlu, Şeyh Nizâm. *el-Fetâva'l-Hindiyye*. 7. Bs, 6 Cilt. Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310.

Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. 2. Bs, 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l Fikr, 1392.

Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Akidler*. 1. Bs. Konya: Tekin Kitabevi, 2014.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1434.

Döndüren, Hamdi. “Mesken”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29: 316-317. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Dönmez, İbrahim Kâfi. “Cehalet”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7: 219-222. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Dönmez, İbrahim Kâfi. “Garar”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13: 366-371. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Dönmez, İbrahim Kâfi. “Müt'â”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32: 174-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Dönmez, İbrahim Kâfi. “Neseb”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32: 573-575. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Dural, Mustafa - Ögüz, Tufan - Gümüş, Mustafa Alper. *Türk Özel Hukuku : Aile Hukuku*. 15. Bs, 3 Cilt. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020.

Ebû Zehre, Muhammed. *Ahvâluş-şahsiyye*. Kahire: Daru'l Fikri'l Arabi, 1377.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. *Nüzhetü'l-a'yûni'n-nevâzir fî 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir*. 3. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1407.

Erbay, Celal. “Nafaka”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32: 282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Erdem, Suat. “İslâm Hukukuna Göre Tahlîl Nikâhı”. *Ekev Akademi Dergisi*. 2013.
- Gazzâlî, Muhammed b. Ahmed. *el-Müstasfâ min ‘ilmi’l-uşûl*. Trc. H. Yunus Apaydın. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
- Gözübenli, Beşir. “Mefkûd”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28: 353-356. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Güleç, Hasan. “İslâm Hukukuna Göre İkra (Cebir)”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (1987): 129-142.
- Günay, H. Mehmet. “Gizli Evlilik, Misyar Nikâhı ve Tescil Edilmeyen Nikâhlar”. *İbadetler ve Aile Hayatıyla İlgili Bazı Meseleler*. 505-521. İlmi Eserler 155. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Günay, H. Mehmet. “İslâm Hukukunda Hükümsüzlük Teorisi ve Şüphe Doktrini Bağlamında Evlenme Engelleri”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 3 (2003): 167-192.
- Heytemî, İbn Hacer. *Tuhfetü’l-muhtâc bi-şerhi’l-Minhâc*. 10 Cilt. Mısır: el-Mektebetü’t Ticâriyyetü’l Kübrâ, 1357.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin. *Reddû’l Muhtâr*. 4. Bs, 13 Cilt. Riyad: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1423.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü’l-‘Arab*. Beyrut: Dar Sader, 1414.
- İbn Rüşd, Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü’l-Müctehid*. 2. Bs, 2 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1403.
- İbnü’l Hümâm. *Şerhu Fethu’l Kadîr*. 1. Bs, 10 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1424.
- İbnü’l-Lahhâm, Ebü’l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. Alî. *el-Ğavâ’id ve’l-fevâ’idü’l-uşûliyye ve mâ yete’allağu bihâ mine’l-aşkâmi’l-fer’iyye*. 1. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Mektebetü’l Asriyye, 1418.
- Karaman, Hayrettin. *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*. 17. Bs, 3 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 9. Bs, 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd b. Ahmed. *Bedâiu’s-sanâi’ fî tertibi’s-şerai’*. 2. Bs, 10 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1406.

Koçinkağ, Mansur. “Şafî Mezhebinde Fesâd ve butlân Kavramları Eşanlamlı Mıdır?” *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 31 (2018): 121-132.

Koşum, Adnan. “İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu”. *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007): 151-170.

Kudurî, Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *el-Muhtasar*. 1. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418.

Kutluer, İlhan. “Fesad”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12: 421-422. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Mergînânî, Burhâneddin. *el-Hidâye*. 1. Bs, 8 Cilt. Pakistan: İdâretü'l Kur'an ve Ulumu'l İslâmiyye, 1417.

Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyar li-ta'lîl'l-Muhtar*. 6. Bs, 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1436.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Minhâcü't-Tâlibîn*. 1. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Dar'ül Minhac, 1426.

Râfî, Abdülkerîm b. Muhammed. *el-'Azîz şerhu'l-Vecîz*. 1. Bs, 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417.

Rasras, Emir Abdülazîz. *El-Enkihâtü'l-Fâside*. 1. Bs, 1 Cilt. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1413.

San'ânî, . el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmail. *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûgi'l-merâm*. 1. Bs, 4 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1467.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l Ma'rife, 1400.

Süyûtî eş-Şâfî, Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. 1. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403.

Şâtıbî, İbrâhim b. Mûsâ - Erdoğan, Mehmet. *el-Muvâfaqât*. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Neylû'l-evtâr şerhu Münteķa'l-aḥbâr*. 1. Bs, 1 Cilt. Beyrut: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 1425.

Şîrâzî, Ebû İshak. *el-Mühezzeb*. 1. Bs, 6 Cilt. Dîmeşk: Darü'l Kalem, 1417.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer b. Abdullah. *et-Telviḥ ila keşfi ḥakaiki't-Tenkih*. 2 Cilt. İstanbul: Bosnevi el-Hâc Muharrem Efendi Matbaası, 1304.

Yavuz, Kemâl - Ayvallı, Ramazan. *Dînî Terimler Sözlüğü*. İstanbul: İhlas Gazatecilik, t.y.

Yıldırım, Celâl. *Kaynaklarıyla İslâm Fıkḥı*. 3. Bs, 4 Cilt. Ankara: Uysal Kitabevi, 1980.

Yılmaz, Ömer. “Hanefîlerde Nikâh Akdinin Şeklî Bir Şartı Olarak Şahitlik ve Akdın İn'ikadına Etkisi”. *Diyanet İlmi Dergi* 52/3 (2016): 31-50.

Zekiyüddîn Şa'bân. *Usûlü'l-fıkḥi'l-İslâmî*. 1. Bs. İstanbul: el-Mektebetü'l Hanîfiyye, t.y.

Zerkâ, Mustafa Ahmed. “Nikahı Fâsid ve Bâtıl Şeklinde İkiye Ayırmanın Yanlışlığı”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. Trc. Fatiha Bozbaş 15/2 (01 Ekim 2015): 421-432.

Zeydân, Abdülkerîm. *Fıkḥ Usulü*. Trc. Ruhi Özcan. 2. Bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1981.

Zeylâî, Fahreddîn Osman b. Ali b. Mihcen. *Tebyinü'l-hakayık şerhu Kenzi'd-dekaik*. 1. Bs, 6 Cilt. Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1314.

Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fıkḥı Ansiklopedisi*. Trc. Ahmet Efe - Abdurrahim Ural. 10 Cilt. İstanbul: Feza Yayıncılık, 1994.

ÖZ GEÇMİŞ

Rabia Bayhan ..... yılında .....’un ..... ilçesinde doğmuştur. İlkokul ve Ortaokul eğitimini Atatürk Üniversitesi Vakıf Okullarında tamamlamıştır. Ortaöğretimini Hasan Basri Anadolu İmam Hatip Lisesinde okumuştur. Lisans eğitimini Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’den almıştır. Halihazırda Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim dalında İslâm Hukukundan yüksek lisans yapmaktadır.

